

Obnova bazénů z meziválečného období

Odborná metodika Národního památkového ústavu, Metodického centra moderní architektury v Brně

EVROPSKÁ UNIE
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ
ŠANCE PRO VÁŠ ROZVOJ

**MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR**

**NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV**

Obnova bazénů z meziválečného období

**Vlasta Loutocká
s přispěním Petra Czajkowského**

Tato metodická publikace Národního památkového ústavu, Metodického centra moderní architektury v Brně vznikla v rámci projektu „Centrum obnovy památek architektury 20. století“ (COPA), jež byl spolufinancován Evropskou unií prostřednictvím Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Národní památkový ústav jako odborná organizace státní památkové péče v České republice vydává metodiku v zájmu zabezpečení jednoty metodických hledisek pro danou oblast ochrany, dokumentace a evidence kulturních památek, památkových území a dalších kulturně-historických hodnot na základě svých kompetencí podle § 32 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Lektorovali:

Ing. arch. Miloš Solař, PhD., Národní památkový ústav, generální ředitelství

doc. PhDr. Josef Štulc, Národní památkový ústav, generální ředitelství

© 2016, Národní památkový ústav

Text: © 2016, Ing. arch. Vlasta Loutocká, Mgr. Petr Czajkowski

Fotografie: © 2016, Mgr. Petr Czajkowski, RAKO - Lasselsberger, Ing. arch. Vlasta Loutocká, WES Landschaftsarchitektur GmbH, archiv autorů, archiv Marie Strakové, archiv NPÚ, ÚOP v Brně

ISBN 978-80-7480-069-6

Titulní strana obálky: Bazén v zahradě víly Stiassni v Brně (foto RAKO – Lasselsberger, 2015)

Frontispis: Bazén u víly Jindřicha Kumpošta v Brně (foto Vlasta Loutocká, 2015)

Zadní strana obálky: Bazén v zahradě víly Stiassni v Brně, rok 1939 (foto ze soukromého archivu paní Marie Strakové)

Obsah

Cíl a uplatnění metodiky	7
1. Úvod	8
2. Hygienické hledisko	10
3. Vojenství a lázeňství	11
4. Fenomén doby – nový životní styl	16
5. Technické řešení bazénů, plováren a koupališť ve 30. letech	19
5.1 Materiál a konstrukce	19
5.2 Tvarové řešení	19
5.3 Povrchové úpravy	19
5.4 Doplnující prvky	19
6. Lázeňství v Brně	21
7. Villa Reemtsma	23
8. Brněnské soukromé zahradní bazény	28
9. Příklady bazénů u soukromých vil v Brně-Pisárkách	29
9.1 Kumpoštova vila	29
9.2 Vlastní dům Eduarda Žáčka	31
9.3 Vila rodiny Wittalových	31
9.4 Rodinný dvojdům	33
9.5 Bulínova vila	35
9.6 Vila Ernsta Löw-Beera	37
9.7 Vila Neumark	38
9.8 Vila Stiassni	39
9.8.1 Předpokládané dějiny stavby	40
9.8.2 Průzkum bazénu	43
9.8.3 Doporučení z hlediska památkové péče	47

10. Použitá a doporučená literatura	49
Prameny	50
On-line zdroje	50

Cíl a uplatnění metodiky

Metodika obnovy bazénů popisuje na pozadí historického vývoje změnu vztahu člověka a společnosti k čistě a vodním aktivitám, což je postupně příčinou rozvoje lázeňství, potřeby plováren, čistných lázní, koupališť a posléze kromě jiného i příčinou budování soukromých bazénů u privátních obydlí. Krátký výlet do minulosti se podrobněji zastaví na konci 19. a v první polovině 20. století a zaměří se na některé významnější příklady plováren, veřejných bazénů, lázní a koupališť na území naší republiky i v zahraničí a rovněž na příklady soukromých bazénů.

Výčet soukromých bazénů je omezen na Brno, brněnskou čtvrť Pisárky a na nejbližší okolí vily Stiassni. Pro určitou podobnost s vilou Stiassni je uveden jeden zahraniční příklad z německého Hamburgu. Další příkladů by bylo jistě možno jmenovat daleko více. Cílem předložené práce ale bylo postihnout pouze několik vypovídajících příkladů a podrobně se zaměřit právě na příklad řešení opravy bazénu u vily Stiassni. Tomu je tedy věnován největší prostor a detailně je popsán postup při řešení otázky, jak se postavit k problému opravy v kontextu zásad památkové péče, ale i s přihlédnutím ke stavebně technickému stavu, možnostem investora a současným normovým potřebám.

Závěry, které z předložené metodiky vyplývají, jsou obecně platné a použitelné pro majitele a uživatele objektů postavených v meziválečném období, rovněž pro projektanty a pracovníky stavebních společností nebo odborné pracovníky památkové péče, kteří se s danou problematikou setkávají či setkají.

Publikace představuje novou metodiku, která svým obsahem volně navazuje na obecnější metodiku věnovanou památkové obnově vilové architektury 20. a 30. let 20. století¹. Reaguje na silící zájem o památky moderní architektury, ale také na rychle ubývající počet staveb daného typu.

¹ SOLAŘ, Miloš et. al. *Památková obnova vilové architektury 20. a 30. let 20. století*. Brno: Národní památkový ústav, 2015.

1. Úvod

Slovník cizích slov vysvětluje pojem „bazén“ jako umělou vodní vodotěšnou nádrž pro rekreační, sportovní, okrasné, požární i průmyslové účely nebo kotviště lodí v přístavu. K tomuto výčtu můžeme ještě přidat bazény v zoologických zahradách, kde doplňují životní prostor zvířat.

Spisovatel Thomas van Leeuwen popisuje ve své knize *The Springboard in the Pond*² bazén jako jednoduchou nenáročnou díru v zemi. Žádný jiný typ stavby se bazénu nepodobá. Dokonce i garáž nebo parkovací stání mají podle Leeuwena více vznešenosti a složitosti. Ale chybí jim neutuchající síla a schopnost inspirovat.

Nezbývá než souhlasit. Bazén v toku času plnil nejrůznější funkce, ovlivňoval životy lidí, stával se symbolem, středobodem dění, pompézní dekorací i naprosto účelovým zařízením, měnil svůj vzhled, byl součástí intimního interiéru i otevřené krajiny, byl snem, realitou, přítěží i přidanou hodnotou.

Je fenoménem, který stojí za to zkoumat, je hmatatelnou součástí civilizovaného světa, kterou stojí za to opravšovat a zachraňovat.

V naší metodice se budeme věnovat zejména bazénu pro účely rekreační a okrasné.

Historie bazénů je úzce spjata s vývojem lázeňství, tělesné zdatnosti, sportu a nároky obyvatelstva dané doby na hygienu. Ludvík XIV., řečený král Slunce, si mohl ve Versailles postavit stovky soukromých bazénů, avšak ve své osobní hygieně se omezil pouze na mytí rukou. Pro staré Řeky a Římany byly pravidelné koupele v lázních samozřejmostí. Ve středověku nároky na hygienu upadaly – nad tělesné blaho bylo povyšováno blaho duševní. V dobách křížáckých byly po vzoru východních národů zakládány lázně, ale jejich prostřednictvím docházelo k šíření infekčních chorob, a lázně proto byly postupně uzavírány.

Obř. 1: Divadlo vody v zahradě Versailles v roce 1693
(přezato z: IMPELLUSO, Lucia: *Giardini, orti e labirinti*, 2005)

² VAN LEEUWEN, Thomas A.P. *The Springboard in the Pond: An Intimate History of the Swimming Pool*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2000.

Obr. 2: Pohled na vodní parter před Versailles, 1675 (přezato z: IMPELLUSO, Lucia: Giardini, orti e labirinti, 2005)

Obr. 3: Tajná zahrada, inspirovaná středověkým motivem fontány věčného mládí. Modena, 1450 (přezato z: IMPELLUSO, Lucia: Giardini, orti e labirinti, 2005)

2. Hygienické hledisko

Ještě v 16. století bylo plavání oblíbenou aktivitou, ale vzhledem k nejasným účinkům vody na lidský organismus, nebezpečí utonutí a společensky nepřijatelnému odhalování lidského těla bylo čím dál více opomíjeno. Oblíbené však byly koupele ve vanách a malých bazéncích v interiérech nebo zahradách šlechty a bohatého měšťanstva. Jednalo se o společenskou záležitost, do velkých van se vešlo několik lidí a pořádaly se v nich dokonce večere. Tento způsob zábavy byl oblíbený zejména ve Francii a Švýcarsku.³

V 19. století byla úroveň hygieny značně podprůměrná. Na problém poukazyval i český biolog, fyziolog, anatom a filozof Jan Evangelista Purkyně: „*Musíme doznati, že u nás 100 % lidí koupe se toliko při narození; v pozdější době pak již 80 % lidí koupe se tehdy, když se buď pod nimi led proboří, nebo když důkladně promoknou.*“⁴

Situace nebyla jiná ani v některých přímořských státech, dnes tak oblíbených letních destinacích, kde se koupel v moři sama nabízela. Například na počátku 19. století se koupel v mořské vodě považovala za lék proti vzteklině. Hraběnka de Boigne tak v roce 1806 způsobila veliký skandál, když byla s hrůzou sledována koupající se na francouzské pláži.⁵

Změnu přinesla až průmyslová revoluce a rozvoj přírodních věd – zejména medicíny. V čele rozvoje lázeňství byla Anglie, kde vešel v roce 1846 v platnost zákon o veřejných lázních a prádelnách. O čtyři roky později byl přijat zákon o lázeňství ve Francii, následovala Belgie, Rakousko, Německo, Švýcarsko a Itálie. Mimo jiné byl vznik očištných zařízení podpořen teorií o původcích nemocí, za něž byli uznáni mikrobi, a očista byla nabízena jako způsob, jak je ničit.

Bohužel módní snaha o to, aby nově vznikající zařízení byla co nejvíce podobna starověkým římským lázním, a to, že plnila spíše společenskou než očištnou funkci a realizovala se tedy v lázeňských budovách architektonicky podobných spíše kulturním objektům, jakými byly například divadla či muzea, způsobila, že si jejich návštěvu nemohla dovolit širší vrstva obyvatelstva, zejména ne ta nejkudší. Na možnost stavět levné veřejné lázně ukázala až výstava veřejného zdraví v Berlíně. Zde byl s úspěchem předveden a prakticky vyzkoušen první typ veřejných sprchových lázní pro dělnické vrstvy.

Sprchové lázně, označované na konci 19. století jako lázně lidové, se staly nejzákladnějším typem očištných lázní. Jako nejekonomičtější varianta byly zřizovány všude, kde nebyl dostatek financí. Dispozičně se skládaly z vestibulu, pokladny, kanceláře, čekárny, ze zázemí pro personál, kotelny, prádelny, záchodů a místností se sprchami – zvlášť pro muže a zvlášť pro ženy. Byly nezbytnou hygienickou součástí škol, kasáren a továren. Použití sprch se pak postupně rozšířilo i do všech typů veřejných lázní a plováren za účelem odstranění špíny z lidského těla před vstupem do bazénu. (Ale například ve Spojených státech amerických byly sprchy součástí lázeňských zařízení až od druhé poloviny 90. let 19. století, do té doby se lidé myli až v samotném bazénu.) Aby bylo zaručeno, že se každý návštěvník před vstupem do bazénu umyje, byly nakonec sprchy umístěny jako vodní clony nebo klece, kterými bylo nezbytné před vstupem do bazénu projít. Voda z nich tekla neustále, což bylo nákladné⁶.

³ LHOTÁKOVÁ, Zdeňka a TRNKOVÁ, Klára. *Bazény: kompletní průvodce*. Brno: Computer Press, 2011.

⁴ PURKYNĚ, Jan Evangelista. *O lázních pro lid*. In: *Technický obzor VII*, 1899, č. 13, s. 119.

⁵ KRÁLÍKOVÁ, Božena. *Zrození pláží*. In: *Měsíc: ilustrovaná společenská revue*. 1933.

⁶ HOFBAUER, Alexander a Václav KOLÁTOR. *Lázně, staoba lázní, koupališť a plováren, jejich úprava a zařízení*. Praha: Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, 1935.

3. Vojenství a lázeňství

Již Publius Flavius Vegetius Renatus, římský spisovatel zabývající se vojenskou problematikou, který žil ve 4.–5. století n. l., ve svém díle *Epitoma rei militaris* napsal přibližně toto: „*Rekruti se musejí naučit plavat. To uplatní hlavou při válečných taženích v létě. Řeky a mosty nejsou vždy schůdné, a tak zejména je-li přinucena ustoupit nebo je zahrnuta na útek, musí se armáda zachránit plaváním. Také v období vydatných srážek se řeky vylijí ze svých břehů a ti, kteří neumí plavat, buď utonou, nebo zahynou v rukou nepřítel.*“ Podle tohoto spisovatele postavili staří Římané první plaveckou školu v historii na břehu řeky Tibery.

Od 18. století se na základě nových lékařských poznatků začalo doporučovat plavání jako aktivita prospěšná lidskému zdraví.

S lehkou nadsázkou se tedy dá říci, že se vznikem osvícenství a se vznikem velkých profesionálních armád v době napoleonských válek nastává renesance či skromněji znovobjevení plavání a za tím účelem i lázní a bazénů. Ty byly konstruovány nejprve jako plovoucí stavby. Jednalo se o dřevěné konstrukce na vorech, pramicích, sudech či pontonech spojených s břehem obvykle dřevěným mostem nebo lávkou. Na dřevěných plošinách, které ohraničovaly prostor pro plavání, byly někdy postaveny jednoduché kabiny pro převlékání, mnohdy byly tyto stavby umístěny na břehu. První plovoucí lázně nebyly vlastně ničím jiným než jednoduchým rozšířením břehu řeky, byly částí živého toku.

Nejstarší plovoucí lázně hledáme v Paříži, ve Frankfurtu a ve Vídni. První doložená plovoucí lázeň z roku 1760 je lázeň doktora Poitevina na Seině. Plány speciálně konstruovaného člunu zakotveného na řece Seině, na který umístil doktor Poitevin teplé koupele a sprchy, byly publikovány v roce 1762 v Encyklopedii aneb Racionálním slovníku věd, umění a řemesel, stěžejním díle francouzského osvícenství. Lázně byly velmi populární a fungovaly až do poloviny 19. století, kdy byly pařížské domácnosti připojeny k městskému vodovodu a lázně tedy již byly nepotřebné.

První veřejné plovoucí koupaliště bylo otevřeno v roce 1774 ve Frankfurtu.

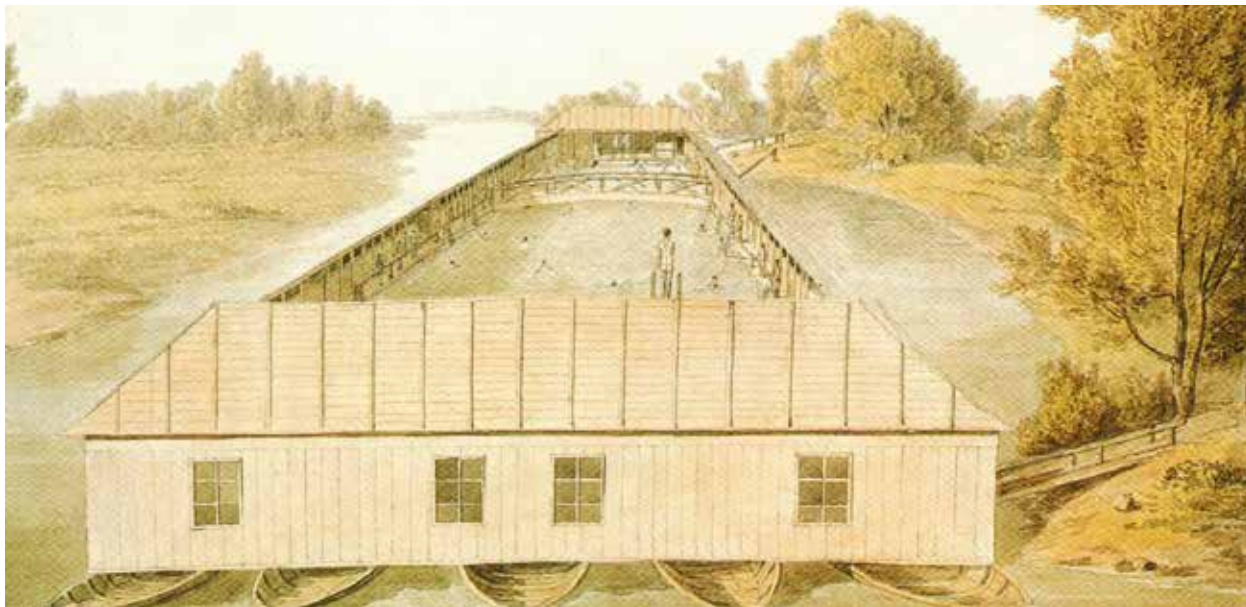
Ve Vídni v roce 1871 otevírá svůj plovoucí lázeňský dům praktický a soudní lékař Pasqual Joseph Ferro. Opírá se o myšlenku, že proudící přírodní studená voda je pro organismus prospěšnější než ohřívána voda v kamenných lázeňských domech. V dřevěných plovoucích přístřešcích upevněných na vorech jsou zavěšeny propustné sudy, koupající se sedí v chladu a temnu a mohou přijímat blahodárné léčivé účinky říční vody.

Obr. 4: Lázeňský dům Josepha Ferra, 1781
(převzato z: VAN LEEUWEN, Thomas A.P. *The Springboard in the Pond: An Intimate History of the Swimming Pool*)

Plovoucí bazény a plavecké školy často s možností ubytování se objevují asi třicet let po vzniku plovoucích koupelí. První plovoucí plaveckou školu, později zničenou ledovými krami, zakládá v Paříži v roce 1789 plavecký instruktor Barthélémy Turquin. Jeho zeť Deligny potom rovněž v Paříži buduje prestižní Královskou plaveckou školu, umístěnou na řece Seině na člunu o rozměrech 106 × 30 metrů. Konstrukce již není zcela plovoucí, je částečně podepřena dřevěnými pilotami. Na sousedících dřevěných pontonech bylo umístěno ve dvou patrech 340 převlékacích kabin, soukromé salony, apartmán pro členy královské rodiny, kavárna, restaurace, místnost pro holiče a pedikéra nebo výuková místnost, kde se vyučovalo plavání „na sucho“. Mezi klienty patřili význační vysoce postavení důstojníci a šlechtici, nejvýznačnějšími žáky byl Karel X., král Francie od roku 1824 do roku 1830, a jeho nástupce Ludvík Filip, který vládl do roku 1848.

Rovněž vojenské autority v Rakousku a Prusku se pravděpodobně poučily z válečných neúspěchů v počátku 19. století. Nově „objevily“ plavání nejen jako vynikající způsob utužení fyzické kondice, ale rovněž jako podmínku mobility armády, kdysi tak doporučovanou Vegetiem.

Není tedy žádným překvapením, že se Rakušané pustili do vážných příprav. Dne 6. června 1813 založil polní maršál Franz von Schulzig a plukovník hrabě Bentheim-Steinfurth Císařskou a královskou vojenskou plaveckou školu (Kaiserliche und Königliche Militärschwimmschule) ve Vídni na rameni Dunaje, ostatně nedaleko lázeňského domu lékaře Josepha Ferro. Tato škola existovala až do roku 1874.

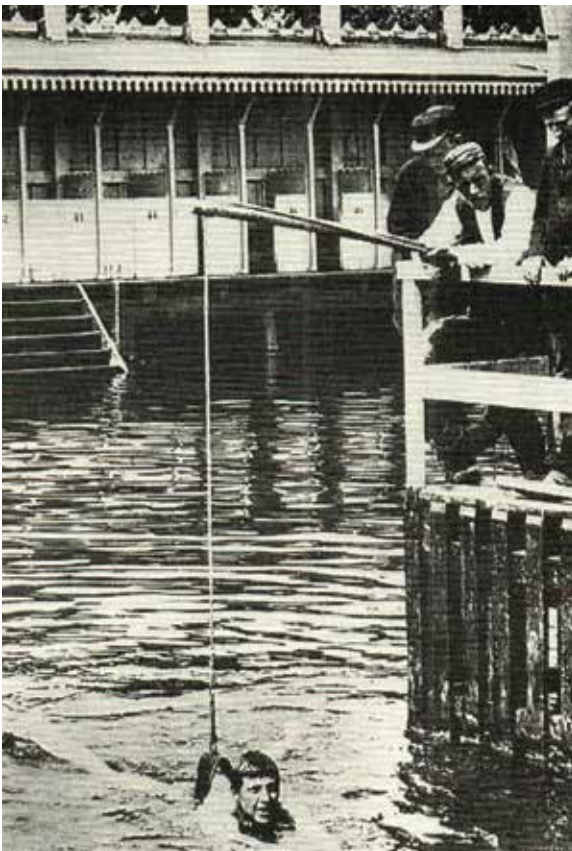
Obr. 5: CK vojenská a plavecká škola ve Vídni, 1813 (převzato z: VAN LEEUWEN, Thomas A.P. *The Springboard in the Pond: An Intimate History of the Swimming Pool*)

Inspirována příkladem vojenské plavecké školy na Dunaji začala vznikat podobná plovoucí a poloplovoucí zařízení na dalších řekách v severní Evropě. Jmenujme například Berlínský vojenský plavecký ústav (Berliner Militärschwimmanstalt) založený v roce 1817 milovníkem a propagátorem plavání, německým generálem Karlem Ludwigem von Phullem nebo plavecké školy v Postupimi, Amsterdamu, Hamburgu nebo v Magdeburgu na řece Labi.

Vojenská plavecká škola K.u.K. Militärschwimmschule v Badenu byla postavena v roce 1831. Zajímavostí je venkovní bazén, který již není plovoucí, ale je vyhloubený v místě artézské studny, ze které vyvěrá teplá léčivá sírná voda. Bazén je rozdělen na část pro muže a část pro ženy a je s největší pravděpodobností jedním z prvních venkovních kopaných bazénů. Zařízení funguje dodnes ve zmodernizované podobě jako termální lázně.

Obr. 6: Baden u Vídně, K.u.K. Militärschwimmschule, 1831 (převzato z: VAN LEEUWEN, Thomas A.P. *The Springboard in the Pond: An Intimate History of the Swimming Pool*)

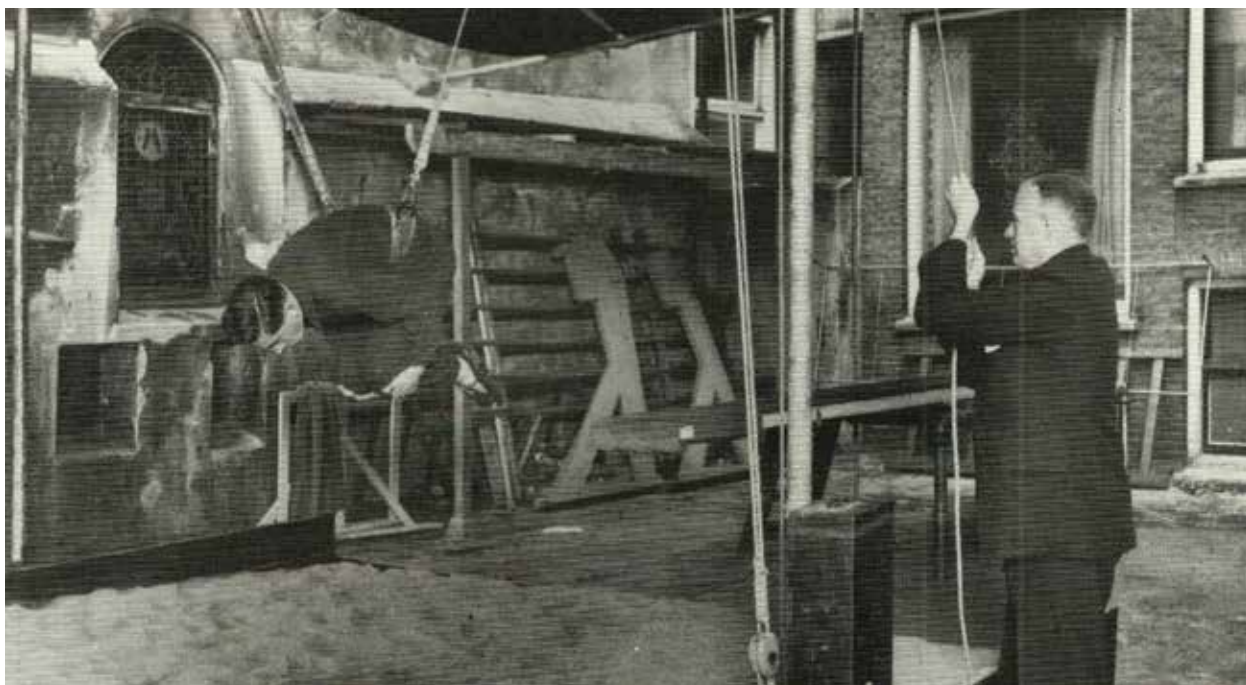
Armádní výcvikové školy sloužily tedy nejen brancům, byly mnohdy otevřeny i ženám. Někde je využívala civilní veřejnost. Často ale sloužily rovněž pro výcvik koní. Je to logické. Ve válečné vřavě a v neobvyklých situacích podléhají koně panice a musejí být pro její zvládnutí speciálně cvičeni. To platí i o situaci, kdy není možno využít brod ani most a je potřeba překonat řeku, i když koně jsou jinak přirozeními plavci.

Pro dokreslení významu, který byl přikládán výuce plavání, je možno uvést ještě několik příkladů speciálních strojů, pomocí kterých se plavání vyučovalo.

Holandský fotograf Jacob Olie (1860–1905) zachytil výuku plavání pomocí dlouhé tyče s okem na plovárně Vesterdoksdiik. Úsměvně je, že tato metoda vlastně nikdy „nevyšla z módy“ a je používána dodnes.

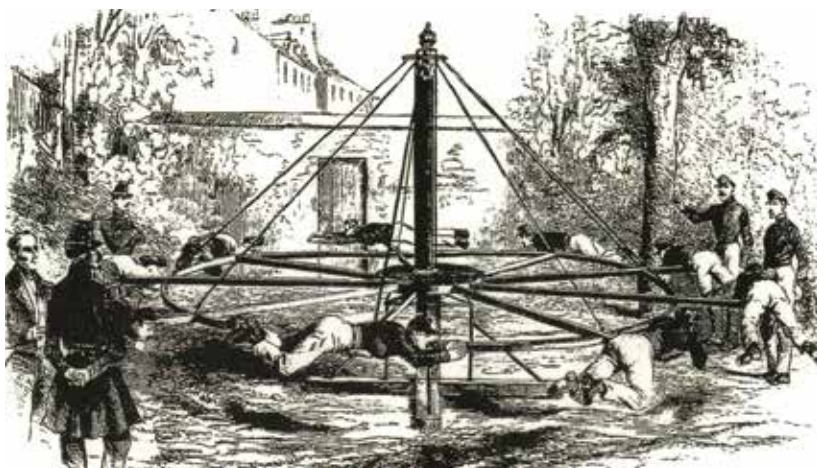
Obr. 7: Jacob Olie: plovárna Vesterdoksdiik, Amsterdam (převzato z: VAN LEEUWEN, Thomas A.P. *The Springboard in the Pond: An Intimate History of the Swimming Pool*)

Potápění mohlo být vyučováno dokonce i ve společenském obleku a lakýrkách, jak dokládá fotografie z Heiligeweg Bad v Amsterdamu, kdy potopení demonstruje ředitel plaveckého areálu Mijnheer Kuiper se svým asistentem Gerardem.

Obr. 8: Heiligeweg Bad, Amsterdam (převzato z: VAN LEEUWEN, Thomas A.P. *The Springboard in the Pond: An Intimate History of the Swimming Pool*)

Nejvíce vyučovanou technikou plavání byla technika „prsa“. Tato technika byla oblíbená zejména u armády, protože umožňovala uchránit před vodou jak plnou polní výstroj, tak i zbraň.

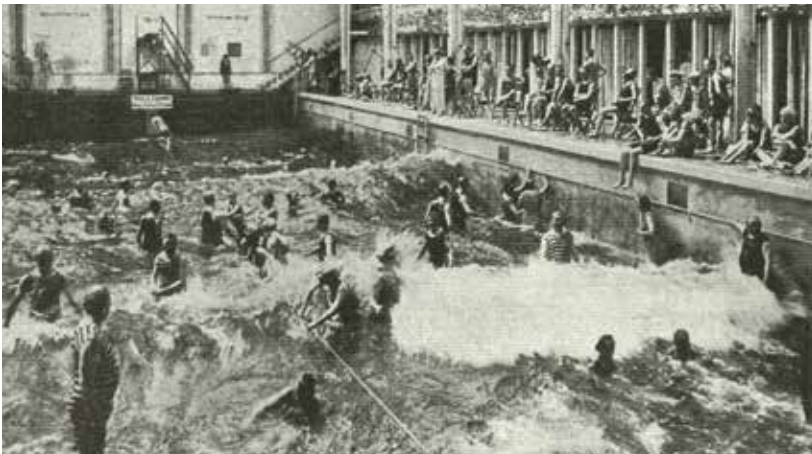
Obr. 9: Důmyslný mobilní kolotoč používaný pro učku francouzských vojáků, 1859 (převzato z: VAN LEEUWEN, Thomas A.P. *The Springboard in the Pond: An Intimate History of the Swimming Pool*)

A pro zajímavost se vraťme ještě k plaveckému výcviku žen. S překvapením najdeme již v roce 1831 něco podobného skutečné skokanské věži v Damenschwimmschule ve Vídni.

Obr. 10: Vídeňská Damenschwimmschule, 1831 (převzato z: VAN LEEUWEN, Thomas A.P. *The Springboard in the Pond: An Intimate History of the Swimming Pool*)

Plovárny a bazény měly někdy za cíl i imitovat přírodní podmínky. Dokladem toho je například stroj na výrobu umělých vln, patent německého inženýra Recknagela z Mnichova, který byl před rokem 1912 uveden do provozu v Drážďanech.

Obr. 11: Drážďany, Undosa Wellenbad, před rokem 1912 (převzato z: VAN LEEUWEN, Thomas A.P. *The Springboard in the Pond: An Intimate History of the Swimming Pool*)

Začínají vznikat plovárny s uměle vyhloubeným bazénem napájeným vodou z řeky, tzv. říční lázně, které jsou stále častěji zpřístupňovány také veřejnosti.

A jak vypadá vývoj v Českých zemích? Na přelomu 19. a 20. století se na českém území objevují první kryté plovárny s bazény v takzvaných halových lázních. Jejich součástí byly kromě bazénu i vanové, parní, potní a rašelinné lázně. Voda do bazénu byla čerpána z vlastní studny, nebo z městského vodovodu.⁷ Mezi příklady takového zařízení lze zařadit městské lázně v Liberci, které byly slavnostně otevřeny roku 1902 k 50. výročí vlády císaře Františka Josefa I. Navzdory historizujícímu stylu byly lázně moderně vybavené. Nad hlavním bazénem s rozměry 10 × 20 metrů se nacházela prosklená otevírací střecha. Lázně přestaly sloužit svému účelu až v roce 1984. V roce 2013 byla dokončena rekonstrukce budovy, která je dnes využívána pro účely Oblastní galerie Liberec.⁸

⁷ SVOBODOVÁ, Markéta. *Když se led proboří... Lázně, plovárny a bazény v české architektuře 19. a 20. století*. In: Umění. Praha: Ústav dějin umění Akademie věd ČR 48, č. 5, (2000), s. 351–368.

⁸ Liberecká galerie v Lázních – Oblastní galerie v Liberci. Oblastní galerie v Liberci [online]. [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: <http://www.ogl.cz/lazne/historie.php>.

4. Fenomén doby – nový životní styl

Ve 30. letech se stala hygiena, zdraví, péče o tělo a sport fenoménem doby v celosvětovém měřítku. Změna životního stylu se podepsala i na vzhledu měst. V Americe vznikala takzvaná zahradní vilová města, jejichž nezbytnou součástí byla plovárna, tenisové kurty nebo golfové hřiště.⁹ Bazény nejrůznějších velikostí, tvarů i vzhledu se staví u soukromých vil zejména na slunném západním pobřeží, velké oblibě se těší v pohádkovém Hollywoodu, kde si je na svých pozemcích umísťují filmové hvězdy, kromě jiných i sexuální symbol 30. let, platinová blondýnka Jean Harlow (1911–1937) nebo jsou součástí filmových scén.

Obr. 12: Jean Harlow na schůdkách svého nového bazénu (převzato z: VAN LEEUWEN, Thomas A.P. The Springboard in the Pond: An Intimate History of the Swimming Pool)

Obr. 13: Joan Crawford a Franchot Tone v bazénu, film Dancing Lady, 1933 (převzato z: VAN LEEUWEN, Thomas A.P. The Springboard in the Pond: An Intimate History of the Swimming Pool)

⁹ KNICKERBOCKER, Hubert. *Rudý obchod hrozí: [Progress of the soviet five-year plan]*. Praha: Česká grafická Unie, 1932.

Vliv na budování lázní měly četné mezinárodní výstavy hygieny a sportovní události. Ve větších českých městech vznikala nová zařízení, kde se kromě krytého bazénu nacházely také vanové, sprchové a horkovzdušné lázně, k dispozici byly služby lékaře, maséra, holiče či kadeřníka. Největší rozkvet zaznamenaly plavecké bazény, které se začaly využívat jako tělocvična. Zlatou éru prožíval sportovní spolek Sokol, jehož aktivity byly přitažlivé a dostupné pro všechny vrstvy a věkové kategorie. V této době u nás vyrůstala tzv. sokolská koupaliště v každé větší obci.¹⁰

Plavání bylo propagováno a opěvováno v leckterém periodiku: „*Málokterý sport má takový zdravotní význam jako vodní sporty. Význam plavání nemůže být nikdy dosti doceněn. Podporuje vývoj rostoucího organismu a dospělému tělu dává výtečný prostředek, jak je uchovati dlouho na výši síl. Stárnoucí tělo plaváním a koupáním dostává nové síly a oživení.*“¹¹ Zmínka o plavání byla k nalezení dokonce i v článkách o módě – žena, která chtěla nosit aktuální módu, by měla být štíhlá. Návštěva plovárny jí pomůže udržet si linii a rovněž se zde může předvést v novém modelu. Pobyt u vody stíral společenské rozdíly. Lidé svlečení do plavek si byli na plovárně rovni, což naplňovalo ideál demokratického životního stylu.¹² Lidé dávali dokonce často přednost českým lázním před dovolenou v cizině.

Plováren a relaxačních zařízení tedy vyrostl na našem území velký počet. Poptávka však rostla po místech, kde by se dalo věnovat plaveckému sportu. Na ten se zaměřoval například časopis Československé plavectví. Jeho prostřednictvím byla častokrát vyjádřena potřeba moderního plaveckého stadiónu.

Přání se naplnilo až s realizací otevřeného plaveckého bazénu pod Barrandovem v roce 1930. Kdo se chtěl věnovat plavectví celoročně, musel se ale vyrovnat se značně omezenými podmínkami. Ještě v roce 1937 bylo v celé republice pouze 10 krytých bazénů, které měly délku dráhy obvykle do 20 m, což bylo ve srovnání s cizinou žalostné.¹³

K moderním zařízením se řadily i Městské lázně v Hradci Králové, kde bazén s délkou 30 metrů a šířkou 12 metrů byl svého času největší v republice. Stavbu královéhradeckých lázní financovala městská spořitelna a k desátému jubileu vzniku Československé republiky je darovala městu. Navrženy byly architektem Oldřichem Liskou v letech 1929–1931. Kromě krytého bazénu se zde nacházely parní lázně, tělocvična, masáže, vanové a sprchové lázně, bufet a restaura-

Obř. 14: Bazén městských lázní v Hradci Králové (archív Správy nemovitostí Hradec Králové)

¹⁰ LHOTÁKOVÁ, Zdeňka a TRNKOVÁ, Klára. *Bazény: kompletní průvodce*. Brno: Computer Press, 2011.

¹¹ Lázně Jana Schichta: Zahajovací řeč presidenta Schichtových závodů dr. ing. J. Schichta. In: *Měsíc: ilustrovaná společenská revue*. 6/1932.

¹² ŠVÁCHA, Rostislav a HORÁČEK, Martin. *Naprej!: česká sportovní architektura 1567–2012*. Praha: Prostor – architektura, interiér, design, 2012.

¹³ Několik slov k našemu lázeňství, jako důležitému činiteli pro plavecký sport. In: *Československé plavectví: vodní polo-skoky-záchrana: úřední list ústředí a žup čs. amateurského plaveckého svazu*. XII, č. 11, 1937.

ce. Jedna polovina bazénu byla svojí hloubkou uzpůsobena pro neplavce a děti, hlubší část byla určena pro plavce. Hlubší část bazénu dokonce disponovala patentovaným zařízením na tvorbu umělých vln, které kromě zábavy sloužilo i k propagaci lázní. Zařízení bylo z důvodu hospodárnosti v provozu pouze 10 až 15 minut jednou za hodinu. Pro další sportovní vyžití byly na ochozu bazénu umístěny boxovací míče a odtučňovací přístroj, pobyt zpříjemňovalo pítka.¹⁴

Jeden z mála větších bazénů se nacházel rovněž v suterénu pražského Paláce YMCA (1927–1928). Plavecký bazén měl rozměry 7 × 25 metrů a jeho dno se svažovalo do jámy pro skoky do vody. Pod stropem byly zavěšeny branky pro vodní pólo. Palác YMCA byl šestipodlažní polyfunkční budovou, kde se kromě bazénu nacházely očištné lázně, kavárna, knihovna, obchody, služby, kanceláře a v prvním až pátém patře 170 pokojů. V mezaninu se zachovala tělocvična s klopenou běžeckou dráhou. V zrekonstruovaném objektu se dnes nachází moderně řešené Sportcentrum YMCA.¹⁵

V podobném duchu byl navržen také nedaleko situovaný hotel AXA, který byl uveden do provozu v roce 1934. To jen potvrzuje oblibu hotelových lázní v centru města. Zdejší bazén o rozměrech 12 × 25 metrů byl doplněn skokanskou věží. V osmipatrové budově měla své místo i tělocvična, která slouží dnes jako fitness centrum.¹⁶

¹⁴ Městské lázně v Hradci Králové. In: *Měsíc: ilustrovaná společenská revue*. 6/1933.

¹⁵ *Bazén & sauna: revue pro bazény, koupaliště, lázně, masérny, sauny, solária, vodoléčbu*. Praha: Studio K, 1/2 2007.

¹⁶ *Bazén & sauna: revue pro bazény, koupaliště, lázně, masérny, sauny, solária, vodoléčbu*. Praha: Studio K, 5/6 2007.

5. Technické řešení bazénů, plováren a koupališť ve 30. letech¹⁷

5.1 Materiál a konstrukce

Volba materiálu byla podmíněna umístěním bazénu buď pod širým nebem, nebo pod střechou. Například kámen byl využíván pro nádrže zahlobené v nepropustných vrstvách (jíly, spraše) nebo pokud bylo zajištěno neustálé dopouštění. Povrch takovýchto kamenných nádrží se často opatřoval hlazenou cementovou omítkou. Menší bazény bylo zase možné vyzdít z cihel v kombinaci s betonem. Vzhledem k četným výhodám byl ale nejčastěji využívaným materiálem beton. Prostý beton se využíval při zhotovení mělkých nádrží, kde nevznikal velký tlak na stěny. Větší a hlubší bazény a nezahlobené nádrže se realizovaly ze železobetonu.

5.2 Tvarové řešení

Tvary bazénů byly nejrůznější. Kruhové, oválné nebo zdobné s vykrajovanými nebo zakulacenými rohy se nejčastěji objevovaly, pokud byl bazén menšího rozměru, spíše soukromý. Pro veřejné využití se nejlépe osvědčily pravoúhlé nádrže zejména obdélníkové. Rovněž hloubka byla proměnlivá. U všestranně využívaných bazénů se měnila tak, aby ve vodě mohli trávit čas plavci, neplavci i děti. Hloubka v nádržích pro neplavce se pohybovala v rozmezí 1,2 až 1,4 m. Dětská brouzdaliště bývala jen 30 až 40 cm hluboká, kruhového nebo obdélného tvaru. Doporučená hloubka bazénu pro plavce a pro hru vodního póla byla 1,5 m. V místech určených pro skoky do vody se úroveň dna přiměřeně snižovala.

Bazény otevřených koupališť se zhotovovaly jako zcela zapuštěné do terénu. Nádrže krytých plováren mohly mít dno v úrovni terénu nebo byly zavěšeny, aby bylo možné využít prostory pod bazénem a okolo něj. Tento způsob byl výhodný i z důvodu případných oprav, které bylo možné provádět zevně.

5.3 Povrchové úpravy

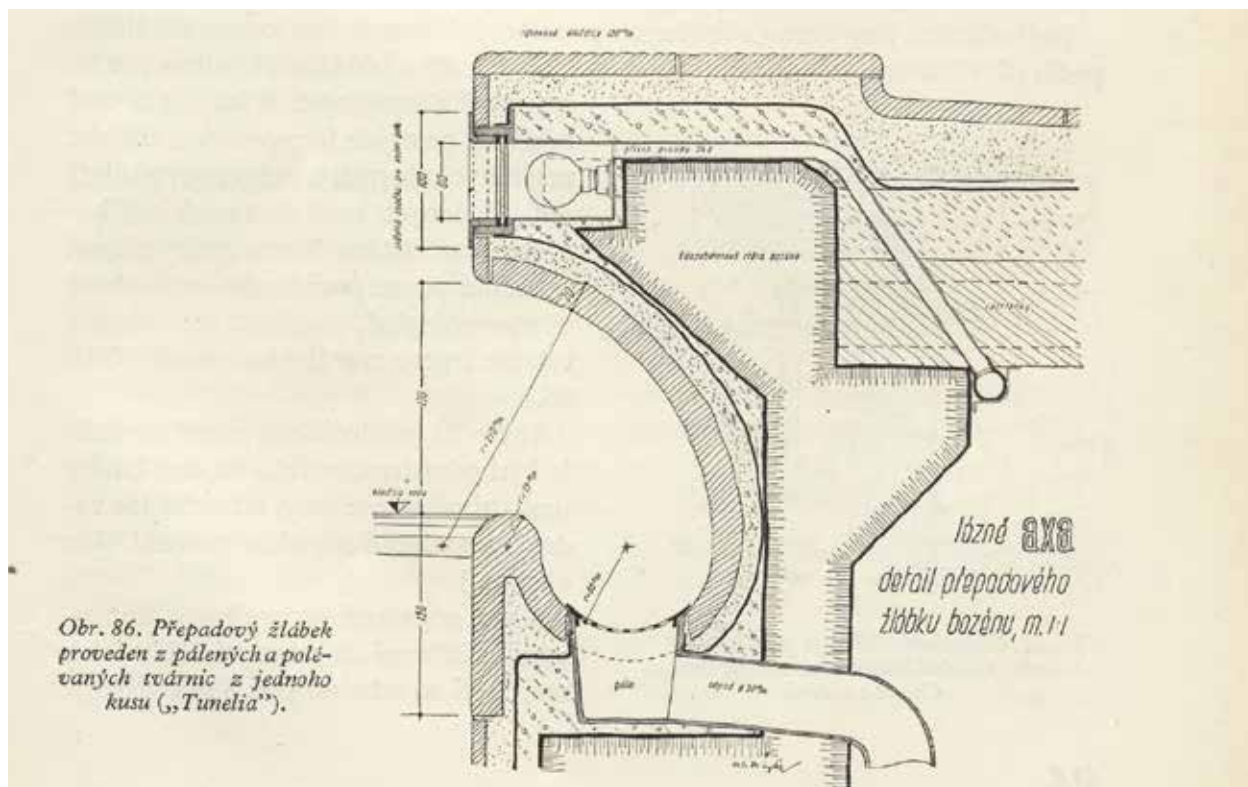
Povrch větších venkovních nádrží byl upravován hlazenou cementovou omítkou. Další možnou úpravou bylo obložení stěn glazovanými keramickými obkládačkami nebo mozaikou. Dlaždice se ukládaly do hydraulické cementové malty na vodotěsnou izolaci. Z bezpečnostních důvodů se vyráběly speciálně zaoblené tvárnice k obložení koutů, rohů a ohybů u dna. Používaly se například keramické, za vysoké teploty pálené obkládačky Tunelia, které vyráběly od roku 1932 Rakovnické keramické závody Rakovník.

Dlaždice byly vyráběny v různých barvách – pro bazény se však nejčastěji používaly bílé, nazelenalé a namodralé. Na dno bazénu v části pro neplavce a na stěnách, kde se odráželi plavci, se používaly dlaždice se zdrsňeným povrchem.

5.4 Doplnující prvky

Důležitým detailem, na který se muselo myslet už při konstrukci stěn bazénu, byl přepadový žlábek napojený na odpadní potrubí. Žlábek plnil především hygienickou funkci, odtékající voda s sebou brala nečistoty z povrchu. Rovněž tak byla zajištěna stálá výška hladiny a zakřivení žlábků působilo jako vlnolam. Mimo to tvořil žlábek oporu pro neplavce, kteří se ho mohli přichytit. Na nezbytnost tohoto zařízení upozornilo americké lázeňství. Do té doby

¹⁷ Kapitola zpracována s pomocí literatury: HOFBAUER, Alexander a KOLÁTOR, Václav. *Lázně, stavba lázní, koupališť a plováren, jejich úprava a zařízení*. Praha: Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, 1935.

Obr. 15: Detail přepadového žlábku (převzato z: HOFBAUER, Alexander a KOLÁTOR, Václav. Lázně, stavba lázní, koupališť a plováren, jejich úprava a zařízení)

se zřizovaly ve stěnách bazénů pouze otvory a pro neplavce byly na stěny instalovány úchytné tyče. U betonových nádrží s hlazenou cementovou omítkou se žlábek tvaroval hned při betonáži nádrže, pro obkládané bazény byly vyráběny speciální tvarovky, které se umísťovaly do kapes ve stěně.

Plocha kolem bazénu se spádovala směrem od bazénu tak, aby znečištěná voda z míst, kde přecházejí návštěvníci, netekla zpět do nádrže. Používal se zdrsňený beton, kamenné kvádry nebo zdrsňené dlaždice. Aby povrch bosé návštěvníky lázní nestudil, používala se v krytých prostorách tepelná izolace nebo se pod povrch kladlo topné potrubí.

Venkovní bazény mohly mít po obvodu brodiště nebo bylo okolí venkovních nádrží vydlážděno či jinak povrchově upraveno, aby návštěvníci nezanášeli nečistoty do vody.

Na okraj nádrží se osazovaly žebříky pro vstup do vody. Byly většinou zapuštěny do výklenků ve stěnách, aby nepřekážely plavcům. Nejjednodušší žebříky byly ze dřeva, častěji se však zhotovovaly z ocelových trubek s povrchovou úpravou. Stupátka byla buď z podélně drážkovaného modřínového dřeva, nebo plechu. Další možností bylo zhotovení stupňů přímo do stěny bazénu. Toto řešení se uplatňovalo zejména u nádrží obkládaných keramickým materiálem.

Do venkovních koupališť se vstupovalo po schůdcích, které vedly zásadně do nejmělkčí části bazénu.

Sportovní bazény měly po stranách značky pro vytyčení vzdáleností, často byla umístěna zařízení pro skoky do vody a podle toho byla upravena i úroveň dna bazénu. Venkovní koupaliště nabízela možnost svézt se na skluzavce nebo tobogánu s pohyblivými vozíčky. Pro vyučování plavání se zavěšovala nad venkovními i krytými bazény kladková pojízdná zařízení, na nichž byl připevněn pás jistící začátečníka.

Zajímavým prvkem, který měl zejména estetickou funkci, byla osvětlovací tělesa instalovaná ve vodotěsných kapsách ve stěnách a dně bazénů.

6. Lázeňství v Brně

Lázeňská zařízení v Brně vznikala především z důvodu nedostatku hygienických zařízení v obydlích obyvatel. Brno bylo typickým průmyslovým městem, ve kterém se bouřlivě rozvíjel především textilní a strojírenský průmysl. Za prací sem přicházelo velké množství lidí. Nedostačující bytová situace se řešila výstavbou nových činžovních domů, které tvořily celé nové bloky a čtvrti. V meziválečném období se projevovala snaha stavitelů vybavovat byty hygienickým zázemím, ne vždy se to však dařilo. Navíc ve starší původní zástavbě byla situace velmi špatná, sociální zázemí zde byla velkým přepychem. Nutno poznamenat, že ještě ve 30. letech 20. století byla hygienickým příslušenstvím vybavena pouze jedna třetina všech brněnských bytů.

Veřejné lázně v Brně fungovaly už od druhé poloviny 19. století. Jedno z nejstarších zařízení, kde mohlo brněnské obyvatelstvo pečovat o svou hygienu, byly Charlottiny lázně na Ponávce založené v roce 1855. Uvnitř se nacházel na tehdejší dobu velký mramorový bazén o rozměrech 20 × 8 metrů. Bazén měl stálý přítok a odtok vody a bylo jej možné využívat v zimě i v létě.¹⁸

Oblíbené byly také dnes již neexistující Městské lázně na Mendlově náměstí. V tomto místě se nacházely venkovní lázně s bazény zřízené v roce 1856. Lázně procházely postupem času různými rekonstrukcemi. Mezi významnější patří rekonstrukce z roku 1926, kdy byl stávající bazén prodloužen na délku 50 metrů. O dva roky později byly lázně modernizovány podle návrhu Bohuslava Fuchse. Zařízení pak tvořily lázně vzduchové, sluneční, plovárna a umývárna se sprchami. Celkem mohly lázně pojmout až sedm tisíc návštěvníků. Při bombardování Brna během druhé světové války byl velký bazén poškozen a už nikdy nebyl uveden do provozu. V 60. letech minulého století, když se prováděla rozsáhlá modernizace Mendlova náměstí a s ní spojená výstavba panelových domů, lázně zanikly nadobro.¹⁹

Od roku 1860 mohli Brňané navštěvovat lázně Dianabad, ležící v zahradě u kostela sv. Jakuba. Tyto lázně již neexistují, na jejich místě se dnes nacházejí Ústřední lázně, které byly otevřeny v roce 1907 převážně jako parní lázně.²⁰ Během bombardování Brna v roce 1944 byly zasaženy třemi bombami, po roce však byly opět uvedeny do provozu. V roce 1946 se stal součástí lázní bazén, který denně navštěvovalo kolem 1200 osob.²¹

V roce 1905 byla na popud městské rady přestavěna na lidové sprchové lázně budova staré vodárny na Kopečné ulici, která přestala plnit svoji původní funkci. Lázně byly otevřeny v září stejného roku, třináct hodin denně zde bylo v provozu 32 horkých a 6 studených sprch, kterých do konce roku využilo přes deset tisíc lidí. V letech 1927–1928 byla stará budova přestavěna podle projektu Bohuslava Fuchse.²²

Tato přestavba již spadala do období, kdy se brněnský magistrát rozhodl vybudovat síť veřejných sprchových lázeňských budov, aby zvýšil hygienický standard obyvatel svého města.

¹⁸ Josefstadt + Gartengasse, Ponávka 3a/808, lázně Ponávka – Encyklopedie dějin města Brna – Profil stavby, areálu. Encyklopedie dějin města Brna [online]. [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_domu&load=389.

¹⁹ Výstavní 1/189, Městské lázně – Encyklopedie dějin města Brna – Profil stavby, areálu. Encyklopedie dějin města Brna [online]. [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_domu&load=519.

²⁰ Rašínova, lázně Diana (Dianabad) – Encyklopedie dějin města Brna – Profil stavby, areálu. Encyklopedie dějin města Brna [online]. [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_domu&load=390.

²¹ 19. 5. 1931 Započata stavba městských lázní v Zábrdovicích – Encyklopedie dějin města Brna – Profil události. Encyklopedie dějin města Brna [online]. [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_udalosti&load=2812.

²² SVOBODOVÁ, Markéta. Když se led proboří... Lázně, plovárny a bazény v české architektuře 19. a 20. století. In: *Umění*. Praha: Ústav dějin umění Akademie věd ČR 48, č. 5, (2000.) s. 351-368.

Z této doby pocházejí například veřejné lázně v Brně-Zábrdovicích (1929–1931) navržené Bohuslavem Fuchsem.²³ Rozkládají se na ploše 23 000 m² a jsou rozděleny na zimní a letní lázně. V zimní části se nacházely parní teplovzdušné lázně, dva bazény s teplou a studenou vodou, masážní stoly, sprchy, zařízení pro vodoléčbu, inhalační oddělení, vanové lázně, restaurace a místnosti pro holiče a kadeřníky. Všechna zařízení fungovala celoročně a byla zásobována léčivým bahnem a vodou z termálního pramene lázní Luhačovice. Ve venkovní letní části lázní se nacházely plavecké bazény s tribunami, šatny, hřiště, pískoviště a travnaté plochy. Na střeše šaten byly umístěny sluneční terasy s dřevěnou roštovou podlahou. Vysoká pozornost zde byla věnována čistotě vody, dohlížela na ni řada odborníků. Součástí areálu byla dokonce laboratoř, kde se dohlíželo na kvalitu vody. Filtrační zařízení zajišťovalo čistou a desinfikovanou vodu při zatížení až 7 000 návštěvníky v letních měsících.²⁴

Bohaté možnosti trávení volného času nabízelo Sokolské koupaliště u Brněnské přehrady navržené Bohumilem Babánkem v roce 1939. Byl zde plavecký bazén a skokanská věž, areál byl doplněn loděnicí a hřištěm, travnaté plochy sloužily pro cvičení gymnastů.²⁵

²³ Městské lázně v Zábrdovicích. Brněnský architektonický manuál: Průvodce architekturou 1918–1945 [online]. [cit. 2014-09-28]. Dostupné z: <http://www.bam.brno.cz/objekt/c344-mestske-lazne-v-zabrdovicich?filter=code>.

²⁴ FUCHS, Bohuslav. Lidová stavba. In: *Měsíc: ilustrovaná společenská revue*. 8/1932.

²⁵ Sokolské sportoviště na Brněnské přehradě – Stavbaweb. Stavbaweb [online]. 2009 [cit. 2014-09-28]. Dostupné z: <http://stavbaweb.dumabyt.cz/Stavby-pro-sport/Sokolske-sportoviste-na-Brnenske-prehrade.html>.

7. Villa Reemtsma

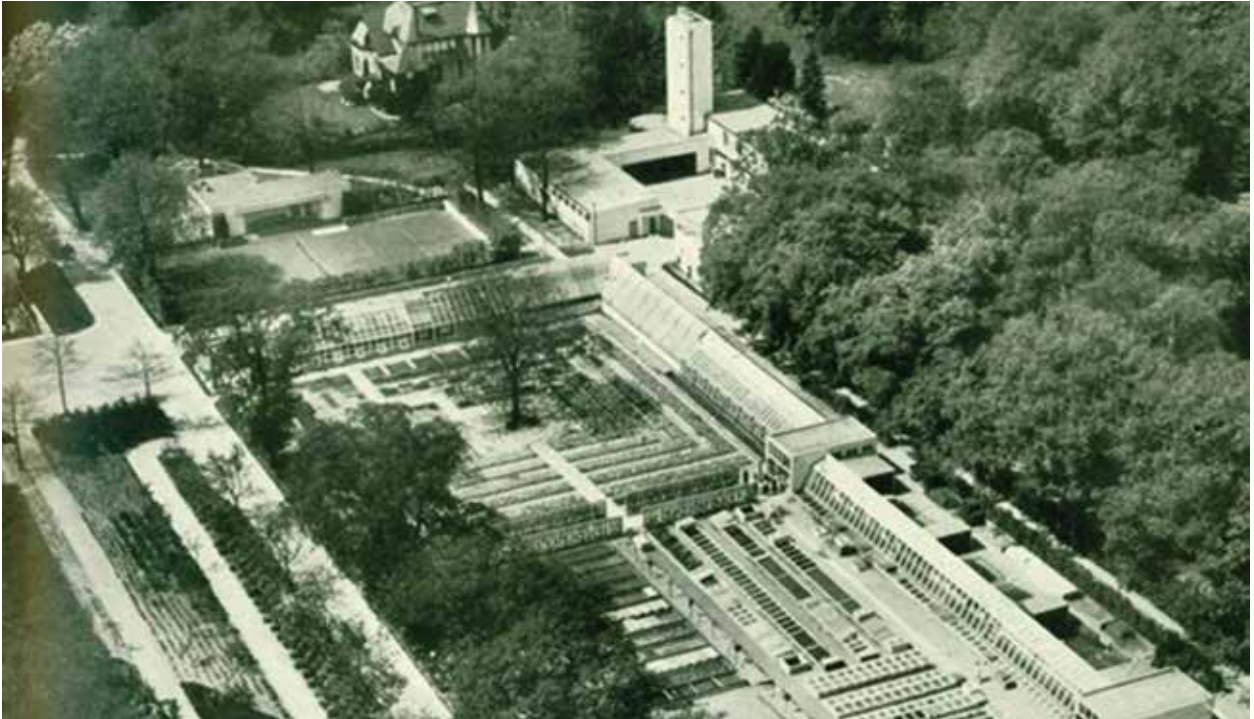
Už od 18. století patřil pravý břeh Labe u městečka Altony – dnes jednoho ze sedmi městských obvodů Hamburgu, k vyhledávaným místům, kde si privilegované vrstvy nechávaly od architektů zvučných jmen navrhovat svá sídla.

Tak tomu bylo i v roce 1932, kdy pro německého továrníka, výrobce cigaret a mecenáše umění Philippa Reemtsma Fürchtegotta navrhl nejluxusnější soukromou vilu z období Výmarské republiky německý architekt a vysokoškolský profesor, vedoucí osobnost německé moderní architektury, Martin Elsaesser. Návrh zahrady vytvořil vynikající německý zahradní architekt Leberecht Migge. Kvůli zachování anonymity byla vila publikována jako Haus K. in O.

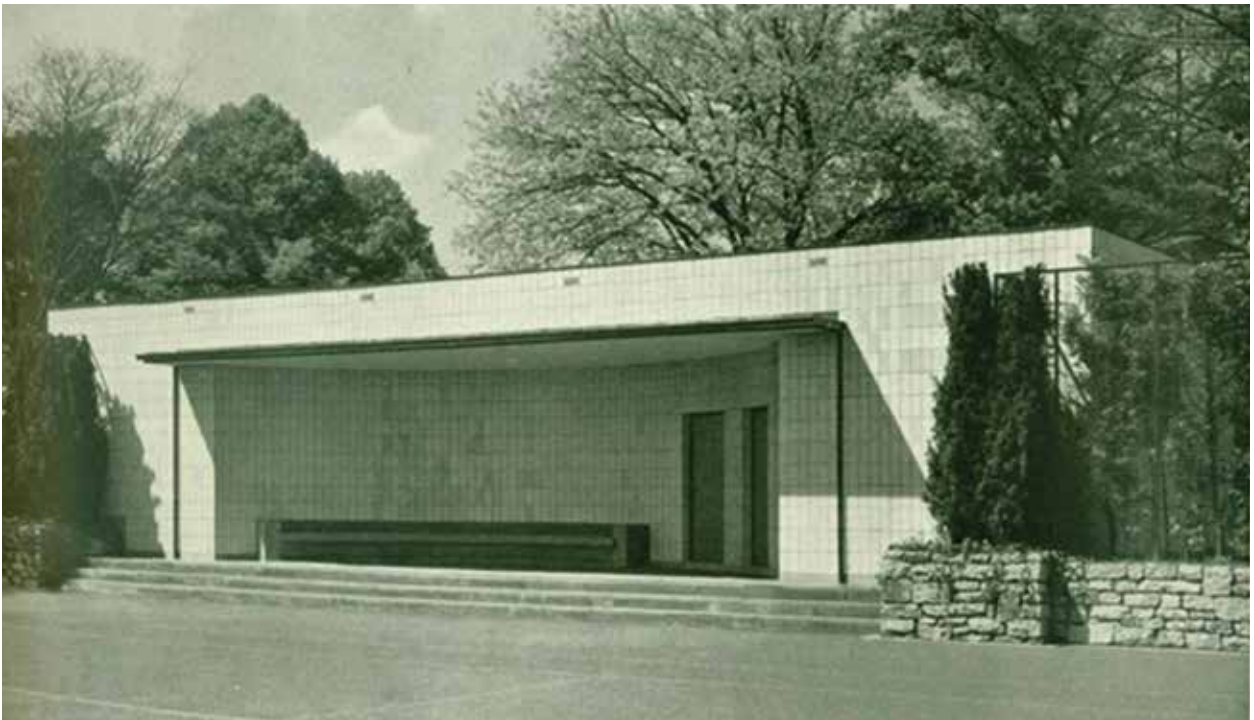

Obr. 16: Vila Reemtsma, 1932 (foto archiv autorů)

Pozoruhodná vila byla velkoryse vyprojektována jako rodinné sídlo pro rodinu podnikatele se třemi dětmi a jako reprezentativní prostory pro společenský život. Užitná plocha domu byla více než 1 700 m². Reprezentativní prostory byly v přízemí, soukromé pokoje v patře. Přepychové interiérové zařízení bylo doplněno židlemi od Miese van der Rohe. Vila v sobě skrývala i plaveckou halu s bazénem obloženým keramickým obkladem v barvě moře, posilovnu, salón pro bridž, prostor pro ping-pong, promítací sál. Kromě obytného domu byly postaveny ještě hospodářské budovy s byty pro zaměstnance, stáje pro koně, garáže, vysoká vodárenská věž s elektrickými generátory a strážní domek. Rozlehlá zahrada rozkládající se na ploše zhruba 8 ha byla pojata rovněž velmi působivě. Okrasnou část zdobily záhony letniček, rozárium, zákoutí s exotickými květinami a dřevinami, pěšiny vedly i stálezelenou částí. Prostor pro hru dětí navazoval na vilu, v blízkosti domu se nacházel také hospodářský statek se skleníky a zeleninovou zahradou opticky od okrasných částí oddělen zelení. Nechyběl tenisový kurt s altánem, čínský pavilon pro odpočinek, prostor pro vyjíždky na koni, ani venkovní plavecký bazén se skokanskou věží a vodní skluzavkou.

Obr. 17: Hospodářský statek s vodárenskou věží (foto archiv autorů)

Obr. 18: Tenisový kurt s altánem (foto archiv autorů)

Obr. 19: Čínský pavilón (foto archiv autorů)

Obr. 20: Bazén se skokanskou věží a skluzavkou (foto archiv autorů)

Vila byla v době využívání rodinou stavebně upravována, celý areál po skončení druhé světové války krátce využívala anglická armáda jako „Offizierskasino“. V roce 1950 Philipp Reemtsma Fürchtegott přestal využívat vilu jako své rodinné sídlo a v roce 1952 se zde staví podle projektu dalšího německého významného architekta a vysokoškolského profesora Godbera Nissena několik budov pro správu firmy Reemtsma GmbH. Zahrada je podle projektu německého zahradního architekta H. F. Wiepking-Jürgensmanna přeměněna v park, původní plány jsou do konceptu zahrnuty jen minimálně. Západní část zahrady je zpřístupněna veřejnosti a z venkovního bazénu se stává okrasné jezírko.

V roce 2003 areál mění majitele a v roce 2006 přechází pod památkovou ochranu. Koncem roku 2008 začíná pečlivá památková obnova vily pod vedením architekta Helmuta Riemanna s cílem vrátit objekt do stavu, kdy v něm přebývala rodina Philippa Reemtsma Fürchtegotta. Helmut Riemann získal za tuto práci v roce 2014 třetí cenu nadace Carl-Friedricha Fischera.

Ostatní objekty v areálu jsou dispozičně upraveny a v detailech změněny a začínají sloužit jako bytové domy s luxusními byty. Je postaveno pět dalších bytových objektů. Vše je ale navrhováno s velkým citem pro prostředí a historickou hodnotu areálu.

Úpravy zahrady navrhla firma WES GmbH LandschaftsArchitektur. Velký důraz kladla na zachování stávající zeleně a na zdůraznění velkorysého klidného vyznění prostoru. Do zeleně byly citlivě integrovány vodní prvky, ve kterých se zrcadlí původní objekt, modré nebe i staré stromy. Vzhledem ke změně využití celého areálu i k tomu, že původní venkovní plavecký bazén a jeho příslušenství se nedochovaly ani z části, nebyl bazén obnoven, jeho existenci však připomíná okrasné jezírko, které bylo zachováno.

Obr. 21: Nově zakomponovaná vodní plocha (foto WES Landschaftsarchitektur GmbH)

Obr. 22: Odraz stávající budovy na vodní hladině (foto WES Landschaftsarchitektur GmbH)

Obr. 23: Vodní plocha se zelení (foto WES Landschaftsarchitektur GmbH)

Obr. 24: Připomínka původního bazénu (foto archiv autorů)

8. Brněnské soukromé zahradní bazény

Ve 30. letech 20. století se město Brno rychle rozrůstalo, budovaly se ve velkém počtu objekty pro veřejnou vybavenost a také mnoho soukromých vil. Jejich majiteli byli převážně movití továrníci, ředitelé společností nebo bankéři. Každá z těchto vil byla obklopena rozlehlou zahradou. V té době získala zahrada novou funkci. Nebyla již jen okrasnou a užitkovou, ale sloužila i k odpočinku a utužování tělesné kondice. V zahradě se začaly objevovat zcela nové prvky – tenisové kurty, kuželkárny a především soukromé bazény. Mnoho funkcionalistických vil vyrostlo v městské části Pisárky. A právě na jižním svahu mezi Barvičovou ulicí a ulicí Hlinky byly bazény v mnoha zahradách.

Bazény byly nejen pravouhlé, ale různých tvarů, ve většině případů zapuštěné do země. Půdorysný rozměr býval kolem 20 až 30 m². Nejčastěji byla konstrukce zhotovena z betonu s ocelovou výztuží. Povrch obvykle zůstal ve své betonové podobě, nebo byl opatřen nátěrem proti propouštění vody. Mohla být použita i cementová omítka s vodním sklem, čímž vznikl hladký sklovitý povrch. Případné trhlinky v tomto povrchu se opravovaly stejným materiálem, čímž byla zajištěna vodotěsnost nádrže. Obložení stěn kachličkami bylo spíše výjimečné. Dno bazénu bylo obvykle vyspádované a opatřené mřížkou pro vypouštění vody. Bazén se napouštěl studenou vodou přímo z vodovodního řadu a čistil se ručně.

Vzhledem ke geografické poloze bylo nutné myslet i na ochranu bazénů před mrazem v zimním období. Jednou z možností bylo vypouštění vody z nádrže. Konstrukce bazénu tak sice byla uchráněna před rozpínajícím se ledem, na druhou stranu ale mohlo docházet k narušování železobetonové konstrukce tlakem zeminy.

Můžeme se domnívat, že druhá varianta ochrany před mrazem byla analogická s ochranou požárních nádrží, kde musela být voda celoročně. Nádrž se na zimu nevypouštěla, pouze se do vody hodil rozměrný dřevěný trám. Rozpínající se led tak stlačoval měkké dřevo a beton zůstal ušetřen.

U mnoha vil se dodnes bazény zachovaly. Zatímco v době svého vzniku sloužily svým majitelům pro sportovní vyžití, okrášení pozemku a jako reprezentativní doplněk kvalitního bydlení, dnes svému původnímu účelu slouží spíše ojedinelé a v mnoha zahradách se nacházejí v žalostném stavu.

9. Příklady bazénů u soukromých vil v Brně-Pisárkách

9.1 Kumpoštova vila (Brno, Barvičova 15)

1922–1924

Autor: Jindřich Kumpošt

Pro stavbu vlastního domu si architekt Jindřich Kumpošt vybral pozemek v nově se rozvíjející Masarykově čtvrti. Několik let po dokončení byl dům z finančních důvodů pronajímán. Rodina s projekční kanceláří se do domu přistěhovala až v roce 1931. Objekt je ve vlastnictví rodiny dodnes.

Dům sestává ze dvou částí – z objektu se sedlovou střechou a z přiléhajícího kubusu se střešní terasou. Cihlová fasáda objektu připomíná tradiční anglickou architekturu.²⁶ Od domu se po schodech dostaneme do zahrady svažující se k jihu.

Naproti schodišti je umístěn původní bazén. Jeho vnitřní rozměry jsou 3,1 × 4,1 m. Svažité dno má hloubku od 0,7 do 1,1 m. Vstup je umožněn pomocí betonových schůdků umístěných při kratší a mělčí straně. Střed protější strany zdobí socha nahého chlapce držícího žábu. Žába má v tlamě kovovou trubku, ze které dříve tryskala voda. Dnes je zařízení nefunkční. Autorem této i ostatních soch v zahradě je Václav Hynek Mach, sochař, který v podstatě svými sochami vyzdobil celé meziválečné Brno.

Obr. 25 a 26: Bazén u vily Jindřicha Kumpošta (foto Vlasta Loutocká, 2015)

²⁶ Vlastní vila Jindřicha Kumpošta. Brněnský architektonický manuál: Průvodce architekturou 1918–1945 [online]. [cit. 2014-10-16]. Dostupné z: <http://www.bam.brno.cz/objekt/c008-vlastni-vila-jindricha-kumposta?filter=code&streetSearch=barvicova&code=C001>.

Na stavu bazénu se znatelně podepsal zub času. Betonová konstrukce je na hodně místech rozrušená, nejspíše vlivem mrazu. Bazén se nacházel ve svém původním stavu až do roku 2000. Do té doby neprošel žádnou povrchovou úpravou. Dnes je nepropustnost zajištěna fólií světle modré barvy.

V současné době slouží bazén svému účelu. Voda je čištěná pomocí mobilního filtračního systému, který je během sezóny schován v jámě vedle bazénu. Voda se do bazénu napouští nově instalovanou trubkou, která je vedena přes ochoz nádrže. Obdobně byla voda napouštěna i dříve. Původní výpust bazénu byla napojena na odpadní potrubí odvádějící znečištěnou vodu za hranici pozemku. Potrubí je dnes už nefunkční a voda se musí vyčerpávat.

9.2 Vlastní dům Eduarda Žáčka (Brno, Lipová 17)

1934–1935

Autor: Eduard Žáček

Jako rodinné sídlo a zázemí pro architektonický ateliér sloužila i vila Eduarda Žáčka. Autor se snažil pomocí četných balkónů, teras a zimní zahrady co nejvíce propojit interiér s exteriérem. Ve stylu holandské skupiny De Stijl je bílá fasáda domu doplněna modrými dveřmi a okenními rámy a červeným nátěrem na spodní straně balkónů.²⁷

V jižní části pozemku se nachází soukromý zahradní bazén a altán. Bazén je k altánu přisazen kratší stěnou, která nad úroveň terénu pokračuje kamennou zídou. Po stranách zídky vede dvojice symetricky umístěných schodišť, na které navazují schůdky vedoucí do bazénu. Betonový bazén se spádovaným dnem má obdélníkový tvar, jeho rozměry jsou 9 × 3,7 metru, hloubka je od 1,3 do 1,7 metru.

Bazén byl před deseti lety rekonstruován, aby mohl i nadále sloužit svému účelu. Pro zajištění nepropustnosti byla nádrž nově ošetřena modrým nátěrem, stejně jako tomu bylo původně. Nutný byl rovněž izolační nátěr travertinové stěny mezi schodišti, protože zde docházelo k prosakování vody. I stěny bazénu byly původně zakončeny travertinovými deskami. Chorvatský lom, odkud tento travertin pochází, je ale již v současné době vytěžen, a tak byl poničený kámen nakonec nahrazen betonovými deskami šedé barvy. Travertinem byly obloženy i vnitřní schody v bazénu. Ty jsou dnes pouze z betonu opatřené nátěrem.

Obr. 27: Bazén u Žáčkovy vily (foto Vlasta Loutocká, 2015)

²⁷Vlastní dům Eduarda Žáčka. Brněnský architektonický manuál: Průvodce architekturou 1918–1945 [online]. [cit. 2014-10-16]. Dostupné z: <http://www.bam.brno.cz/objekt/c060-vlastni-dum-eudarda-zacka?filter=code&streetSearch=lipov%C3%A11&code=C001>

Voda se do nádrže napouští ze stejného místa jako dříve, z kohoutu umístěného ve středu kamenné zídky. Rozdíl je ve vypouštění. Bazén je možné vypustit do kanalizace, kdežto dříve se podle popisu majitele z nádrže voda čerpala „lavorovým čerpadlem s motorem Svět“.

Čistotu vody zajišťuje nový filtrační systém. Dříve se kvalita vody zajišťovala chemicky roztokem modré skalice.

V zahradě se nachází ještě původní čtvercové jezírko pro lekníny (3 × 3 m, hloubka 80 cm), které dodnes slouží svému účelu. Voda se do něj původně napouštěla potrubím přímo z vodovodního řadu. To však časem vlivem nedostatečné ochrany popraskalo mrazem, proto se dnes voda napouští hadicí.

Obr. 28: Původní jezírko pro lekníny u Žáčkovy vily (foto Vlasta Loutocká, 2015)

9.3 Vila rodiny Wittalových (Brno, Hroznová 39)

1932

Autor: Heinrich Blum

Další z mnoha vil umístěných v pisáreckém svahu je vila Wittalových. Jedná se o jedno z prvních funkcionalistických děl architekta Heinricha Bluma.²⁸ Vila je nezaměnitelná díky válcovému tělesu skrývajícímú točité schodiště přisazené k hlavnímu objektu. Oblý prvek je znovu použit na terase, která propojuje interiér se zahradou. Horní dvě patra domu tvoří téměř identické bytové jednotky. Stav objektu i zahrady je dnes velmi špatný. Navíc je interiér vily rozdělen na několik bytů, takže vila je dnes vlastně nájemním domem.

Zahradní bazén je téměř zarostlý zelení a vede k němu pouze úzký průchod mezi živým plotem. Nádrž z betonu má obdélný tvar, rohy jsou zevnitř zaoblené. Rozměry bazénu jsou 7,8 × 3,9 metru. Dno se jen málo snižuje, hloubka je 1,55 m.

Do prostoru pro plavání zasahují vnitřní betonové schůdky s kovovým zábradlím umístěné uprostřed krátké stěny. Po obvodu nádrže je železné madlo, které sloužilo koupajícím se osobám k přidržování. Jeho nátěr dožil, kovové prvky jsou značně zkorodovány. Naproti tomu je betonová konstrukce bazénu ve velice dobrém stavu. Bazén byl údajně čas od času ošetřen izolujícím nátěrem.

²⁸ Vila rodiny Wittalových. Brněnský architektonický manuál: Průvodce architekturou 1918–1945 [online]. [cit. 2014-10-16]. Dostupné z: <http://www.bam.brno.cz/objekt/c042-vila-rodiny-wittalovych?filter=code&streetSearch=hroznová&code=C001>.

Ještě kolem roku 2000 sloužil bazén ke koupání. Kvalita vody se zajišťovala chemicky. Voda se napouštěla hadicí. Z bazénu se musela čerpat, protože původní odpadní potrubí bylo zničeno. Na zimu se bazén nevypouští, pouze se do vody naházejí dřevěné trámy, aby led stlačoval dřevo a neporušil beton.

Obr. 29: Bazén v zahradě u vily Wittalových (foto Vlasta Loutocká, 2015)

Obr. 30: Bazén v zahradě u vily Wittalových (foto Vlasta Loutocká, 2015)

Obr. 31: Bazén v zahradě u vily Wittalových – detail (foto Vlasta Loutocká, 2015)

Obr. 32: Bazén v zahradě u viily Wittalových – detail (foto Vlasta Loutocká, 2015)

9.4 Rodinný dvojdům (Brno, Lipová 41)

1927

Autor: Otto Eisler

Tato stavba byla představena na výstavě v newyorském muzeu moderního umění v roce 1932 jako jeden z mála zástupců české meziválečné architektury. Hmotu domu tvoří prostý kvádr. Jemným akcentem bylo směrem do ulice umístěné schodiště se dvěma vstupy. Ačkoli byla stavba z venku řešena téměř symetricky, vnitřní dispozice byly řešeny podle přání jednotlivých majitelů.²⁹

Obr. 33: Bazén u rodinného dvojdому (foto Vlasta Loutocká, 2015)

²⁹ Rodinný dvojdům. Brněnský architektonický manuál: Průvodce architekturou 1918–1945 [online]. [cit. 2014-10-16]. Dostupné z: <http://www.bam.brno.cz/objekt/c049-rodinny-dvojdom?filter=code&streetSearch=lipová&code=C001bazénu>.

Obr. 34: Bazén u rodinného dvojdomu – detail (foto Vlasta Loutocká, 2015)

Trojúhelníkový pozemek leží mezi frekventovanou ulicí Lipová a klidnější ulicí Vinařská. Soukromí na zahradě zajišťuje živý plot lemující pozemek. Od domu sestupuje schodiště na níže položenou pobytovou terasu, kde se nachází obdélníkový bazén. K němu dnes vede chodník z betonové zámkové dlažby.

Hlavní objekt i bazén jsou opraveny, práce na bazénu proběhly v polovině 90. let. Do té doby byl bazén vzhledem ke svému špatnému stavebnímu stavu nepoužívaný. Majitelé se snažili, aby se výsledná podoba co nejvíce přibližovala původnímu řešení. Byla opravena železobetonová konstrukce bazénu, modrý nátěr měly původně nahradit kachličky stejné barvy, ale ty začaly po čase odpadávat. Dnes je nepropustnost zajištěna hladkou bazénovou fólií modré barvy. Nahrazen byl i původní ochoz, ten současný je rovněž z pískovce, jen o něco širší než originální. Největší změnu prodělal vstup do bazénu. Na místě původních vnitřních betonových schodů s madlem se dnes nachází nerezový žebřík. Vnitřní rozměry bazénu jsou 4 × 7 metrů, spádované dno má hloubku od 1,3 do 1,7 metru.

Opravený bazén je v současné době plně využitelný a slouží svému účelu. Kvalita vody je zajištěna pomocí nově instalovaného filtračního systému s uzavřeným oběhem. Voda se napouští hadicí, vypouští se pomocí čerpadla.

Obr. 35: Bazén u rodinného dvojdomu (foto Vlasta Loutocká, 2015)

9.5 Bulínova vila (Brno, Květná 8)

1924–1925

Autor: Vladimír Fischer

Vila se nachází na rozlehlém svažitém pozemku v Pisárkách. Nechal si ji zde postavit brněnský advokát a politik JUDr. Hynek Bulín. Třípodlažní vila má obdélníkový půdorys, zvenku je členěná zaoblenými portiky umístěnými v hlavním a západním průčelí. Ve sníženém přízemí se nacházel byt zahradníka a domovníka a technické zázemí. Ve zvýšeném přízemí se nacházely dva pětipokojové byty a v patře bydlel majitel domu. Zřejmě na přání stavebníka byl objekt vyzdoben zoomorfní ikonografií, což vilu jakoby předurčilo k jejímu dnešnímu využití – nachází se zde vědecké pracoviště pro výzkum obratlovců.³⁰

Vilu obklopovala rozlehlá zahrada s trávnickovými plochami, květinovými záhony, pergolou, bazénem, fontánou a umělým jezírkem. Podle předpisů tehdejší doby bylo nutné, aby u větších objektů byla požární nádrž se stálou zásobou vody. U Bulínovy vily byla tato nádrž pojata jako okrasný bazén obdélníkového tvaru, s ozdobně tvarovanými rohy.

Bazén se dodnes dochoval v původním stavu. Neprodělal žádné větší zásahy. Vnitřní rozměry bazénu jsou 6,3 × 12,3 metru. Dno má mírný spád, hloubka je od 70 do 80 cm.

Bazén má funkční výpust napojenou na kanalizační síť. Asi v polovině delší strany nádrže se nachází trubka, kterou se původně napouštěla užitková voda z vodovodního řádu. Když byl odběr užitkové vody zrušen, byl bazén dlouhodobě prázdný. Od roku 1997 je do něj sváděna dešťová voda ze střechy vily a bazén slouží jako zásobárna vody pro zalévání četné zeleně na pozemku. Letošní zimu zůstala nádrž po dlouhé době nevypuštěná, aby mohla sloužit vědeckým účelům zdejšího pracoviště pro výzkum obratlovců.

V západní části zahrady se nachází původní fontána. Dříve byla její součástí bronzová soška chlapce s rybou, ale ztratila se. Zůstal tu po ní jen podstavec. Nádrž fontány má čtvercový tvar o velikosti 2 × 2 metry. Stejně jako bazén byla i ona dříve napouštěna užitkovou vodou a odpad byl zaveden do kanalizace.

Dalším z okrasných vodních prvků zahrady byla kaskáda jezírek a potůčků. Předchozí majitelé je neudržovali a zavezili je odpadem ze zahrady. K jejich obnově došlo podle vzpomínek paní Bulínové v roce 1993. V nejvyšším místě se tak nyní nachází kamenná skalka, ve které je schovaná trubka, z níž vytéká voda. Ta pak stéká kamenným korytem do níže položených jezírek. Pod skalkou se dříve nacházel obloukový pískovcový mostek, přes který se přecházelo.

Obr. 36: Okrasný bazén před Bulínovou vilou (foto Vlasta Loutocká, 2015)

³⁰ SEDLÁK, Jan (ed.). *Slaoné vily Jihomoravského kraje*. Praha: Foibos Books, 2007.

Ten je dnes nahrazen betonovým stejného tvaru.

Původně tvořily dna jezírek betonové skořepiny, zatřené vrstvou jílu. Při rekonstrukci se zjistilo, že beton značně popraskal. Původní snaha seškrábat původní jíl a zatřít praskliny novým se nezdařila a voda prosakovala. Proto byla použita černá jezírková fólie.

Dříve se pro napouštění jezírek využívala levná užitková voda. Z nejnižší položeného jezírka vedla přebytečná voda jílovým korytem vyskládaným kameny do kanalizační vpusti. Toto koryto obnoveno nebylo. Dnes je koloběh vody uzavřený a zajišťuje ho čerpadlo.

Obr. 37: Detail bazénu před Bulínovou vilou (foto Vlasta Loutocká, 2015)

Obr. 38: Fontána v západní části pozemku Bulínovy vily (foto Vlasta Loutocká, 2015)

Obr. 39: Ze skalky umístěné nad kaskádou jezírek vyvěrá voda (foto Vlasta Loutocká, 2015)

9.6 Vila Ernsta Löw-Beera (Brno, Kalvodova 8)

1935

Autor: Rudolf Baumfeld, Norbert Schlesinger

Majitel domu Ernst Löw-Beer byl bratrancem Greta Tugendhatové, majitelky slavné vily Tugendhat od Ludwiega Miese van der Rohe. I tento dům, stejně jako ostatní stavby v lokalitě, využíval výhledů do pisáreckého údolí. Obytné místnosti se otvíraly směrem do zahrady. Od venkovního prostředí je na jižní straně dělila pouze prosklená stěna. Dnes je dům rozdělen na čtyři bytové jednotky.³¹

V severní části pozemku se nachází plavecký bazén. S délkou 15 m a šířkou 6,4 m patřil ve své době mezi největší soukromé bazény v Brně. Svažující se dno má hloubku 1,2 až 2 m. Bazén se nachází v původním stavu a současné době je nevyužívaný. Betonový skelet je na několika místech porušen, stěny jsou popraskané a vzedmulo se dno. Povrch nejeví známky žádné původní úpravy, patrně ho tvořil pouze zatřený beton. Ocelová konstrukce schůdků je silně zkorodovaná, dochované dřevěné stupnice jsou shnilé. Voda se do bazénu napouštěla dvěma kohouty umístěnými v rohu bazénu.

Obr. 40: Armatury pro napouštění vody (foto Vlasta Loutocká, 2015)

Obr. 41: Plavecký bazén v zahradě vily Ernsta Löw-Beera (foto Vlasta Loutocká, 2015)

³¹ Vila Ernsta Löw-Beera. Brněnský architektonický manuál: Průvodce architekturou 1918–1945 [online]. [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: <http://www.bam.brno.cz/objekt/c038-vila-ernsta-low-beera?filter=code>.

Obr. 42: Plavecký bazén v zahradě vily Ernsta Löw-Beera (foto Vlasta Loutocká, 2015)

9.7 Vila Neumark (Brno, Vlnařská 38)

1928–1929

Autor: Ernst Wiesner

Vila textilního průmyslníka a britského honorárního konzula Waltra V. Neumarka se typologicky podobala již dříve realizovaným stavbám z ateliéru Ernsta Wiesnera – vile Stiassni a vile Münz. Prostor byl i zde rozdělen na obytnou a provozní část. Jednoduchá hmota domu je obohacena cihlovou barvou fasády s bílými akcenty oken, okenních šambrán, mříží a zábradlí.³²

Obr. 43: Bazén u vily Neumark (foto Vlasta Loutocká, 2015)

³² Neumarkova vila. Brněnský architektonický manuál: Průvodce architekturou 1918–1945 [online]. [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: <http://www.bam.brno.cz/objekt/c056-neumarkova-vila?filter=code#!prettyPhoto>.

V zahradě se nacházel obdélníkový bazén, který se v lehcce pozměněné podobě dochoval až do dnešní doby. Původní vyspádané dno, které mělo v nejhlubším místě hloubku 3 m, bylo zarovnáno. Dnes má bazén hloubku 1,6 m, délku 7 m a šířku 5 m. Součástí průběžných úprav byly i opravy trhlin v betonové konstrukci a ošetření povrchu modrým „bazénovým“ nátěrem.

Bazén je v současnosti využíván, ale vlastní přívod vody je dnes nefunkční. Původní potrubí s teplou vodou bylo vedeno v zemi (20 cm pod zemí) z kotelny ze suterénu vily, kde byl vedle kotlů ústředního vytápění domu umístěn i menší kotel pro vyhřívání vody v bazénu. Kotle byly na tuhá paliva. Odvod vody byl řešen do kanalizace, dnes se voda z nádrže musí čerpat. V minulých letech nebyla ochrana před mrazem řešena. V současnosti se bazén na zimu upouští a zajišťuje proti rozpínavosti ledu ponořenými plastovými lahvemi.

Obr. 44: Schodiště bazénu u vily Neumark (foto Vlasta Loutocká, 2015)

9.8 Vila Stiassni (Brno, Hroznová 14)

1927–1929, bazén 1934–1938

Autor: Ernst Wiesner

Vila Stiassni je typickým příkladem vil, které vznikaly v meziválečném období pro movité židovské továrníky v brněnských Pisárkách. Rodinná vila se nachází na rozsáhlém pozemku. Vzhledem ke svažitosti terénu vznikla kolem domu soustava teras, na jedné z nich byl umístěn bazén.

Obr. 45: Bazén vily Stiassni v Brně (foto RAKO – Lasselsberger, 2015)

9.8.1 Předpokládané dějiny stavby

Realizace stavby bazénu ve vile Stiassni svým vznikem souvisí s obdobím završení opětovného rozvoje lázeňské péče a realizací četných lázní, koupališť a plováren, probíhajícím ve střední Evropě v 1. polovině 20. století.³³ Hygienické a sportovní využití vody a budování staveb a zařízení na její využití má přitom v historii lidstva dlouhou tradici.³⁴ Na rozdíl od veřejných zařízení je ovšem v domácích historických studiích věnováno privátním objektům, situovaným především u rodinných domů a vil, mnohem méně pozornosti.³⁵ Tato skutečnost přitom zřejmě souvisí právě se statusem jejich sociální funkce, neboť určením i dobou vzniku spadají do oblasti stavebních aktivit vyšších společenských vrstev období tzv. první republiky. Mezi ně patřili rovněž příslušníci brněnské rodiny Stiassni – Alfred a Hermína, kteří do pozemku a stavby svého domu na jihovýchodních svazích pisáreckého údolí investovali částku blízkou se třem milionům (předválečných) korun.³⁶

Na rozdíl od stavební dokumentace k domu (včetně stáje, domku řidiče, zahradníka nebo skleníku), nenachází se v dosud známém archívním a plánovém konvolutu o vile Stiassni žádná zmínka o stavbě a používání bazénu. Upomínají na něj především dvě fotografie pořízené v roce 1939, další z téhož období (přesně ovšem nedatována) a další z období 3. čtvrtiny 20. stol., pořízený rodinou jednoho z poválečných správců.

Popisný arch Vodáren města Brna z roku 1929 existenci bazénu přímo neevduje, pokud ovšem není jeho vodovodní přívod „schován“ pod položku „hydranty“, kterých se na pozemku nacházelo celkem 25. Podle dvojice plánových zaměření datovaných k roku 1934 lze zřejmě uvažovat o jeho vzniku až někdy kolem tohoto data. Na oficiálním plánu se záměrem města rozšířit uliční síť v těchto místech sice dosud bazén v areálu vily Stiassni zakreslen není, současně se však na mapě s katastrální situací k roku 1934 (uložené mezi rodinnými archiváliemi v MZA v Brně) nachází ruční zakresl bazénu v jeho současné lokaci. Schematický plán uložený v archivu vodáren, datovaný k roku 1938, zachycující „schéma nouzového spojení pro zahradní hydranty“, pak již zakreslení bazénu jasně obsahuje. Stavba bazénu se tedy uskutečnila někdy mezi lety 1934–38.

Obr. 46: Přelékárna u bazénu od západu (archív NPÚ, ÚOP v Brně)

³³ HOFBAUER, Alexandr a KOLÁTOR, Václav. *Lázně: Stavba lázní, koupališť a plováren, jejich úprava a zařízení*. Praha: 1935.

³⁴ KOLÁŘ, Václav. *Stavba Lázní a Koupališť*. Praha: 1936.

³⁵ SVOBODOVÁ, Markéta. Když se led proboří... Lázně, plovárny a bazény v české architektuře 19. a 20. století. *Umění XLVIII*, 2000, s. 351-368.

³⁶ AMBROZ, Miroslav a CZAJKOWSKI, Petr. *SHP Vila Stiassni, Textová část*. Brno: 2012, s. 27.

Obr. 47: Bazén ve 30. letech 20. století (archív NPÚ, ÚOP v Brně)

Obr. 48: Bazén ve 3. čtvrtině 20. století (archív NPÚ, ÚOP v Brně)

Dle dobových fotografií je zřejmé, že bazén kolmo navazoval na severní kamenné schodiště vedoucí z terasy před lodží. Parter kolem něj byl vytvořen kombinací volně uložených plochých obdélných kamenů, široce lemovaných travinami zarostlou půdou. Okraje bazénu takřka lícovaly s úrovní okolního terénu. Plochy dna, stěn i okrajů jsou traktovány pravidelným čtvercovým rastrem. Okraj bazénu zřejmě vytvářel mírný pravouhlý ústupek. V jihovýchodním a severozápadním koutě byly umístěny kovové schůdky. Na západní straně doplňovala bazén dřevěná stavba převlékárny.

Technologie výstavby bazénu, tak jak byla analyzována ve stratigrafickém rozlišení jednotlivých vrstev jeho hmoty, odpovídá obecným dobovým stavebním konvencím, když vychází z kombinace železobetonového jádra, izolační vrstvy, cementové malty a vrstvy obkladaček.³⁷ Problematické založení ve svahu na ne zcela stabilním podloží mělo

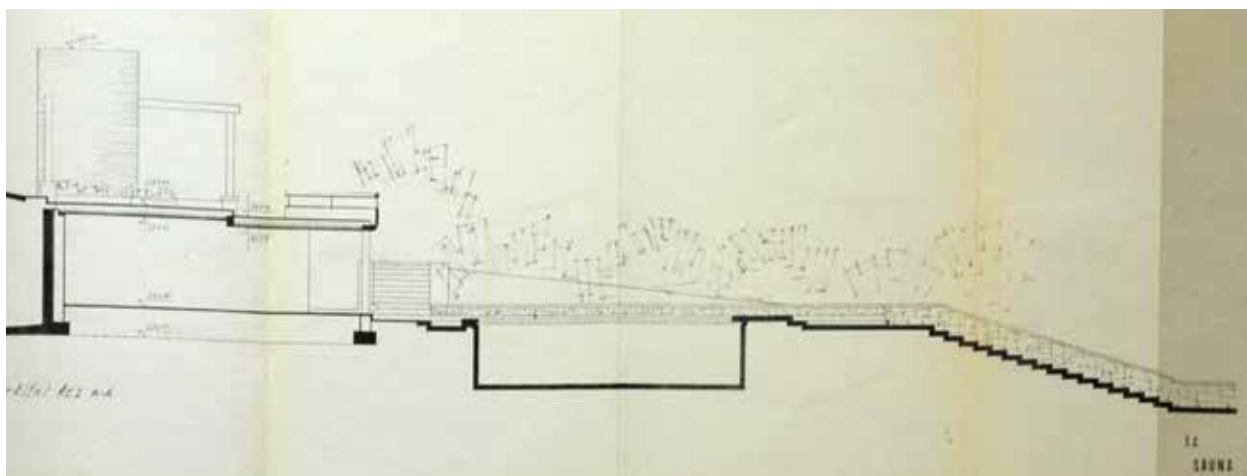
³⁷ HOFBAUER, Alexander a KOLÁTOR, Václav. *Lázně: Stauba lázní, koupališť a plováren, jejich úprava a zařízení*. Praha: 1935. s. 88, obr. 82.

zřejmě eliminovat osazení bazénu na masivní cihelný sokl na jižní straně (odhalen při výkopových pracích v listopadu 2012) a zdvojením, tedy umístěním další betonové vrstvy bezprostředně za asfaltovou izolaci. Snad s ohledem na požadavek nutné hydroizolace u této velikosti bazénu, zřejmě však také z důvodu jisté exkluzivity, byl bazén opatřen vnější keramickou vrstvou z kachlíček, u privátních bazénů z tohoto období spíše výjimečnou (vnější povrch obvykle vytvářen z voděodolné tzv. pálené cementové omítky³⁸ – tato vrstva může být totožná s vrstvou č. 8 stratigrafie).

Nedostatek zpráv se váže bohužel rovněž k dalším osudům tohoto zařízení domu i po skončení 2. světové války. Opět na základě několika snímků lze předpokládat jeho užívání – nejpozději v 50. letech byly zarostlé prostory mezi kameny vyplněny betonem. Takto je bazén zachycen na plánu identifikace vegetačního krytu z roku 1972. V následujícím roce 1973 je při zpracování záměru obnovy vily plánována také stavba sauny, situované ve svahu u bazénu. Bazén samotný spolu s celým zahradním areálem pro své „stáří“ dle tohoto dokumentu „vyžaduje generální obnovu“. Součástí záměru stavby jsou i výsledky např. geologického průzkumu provedeného v těchto místech. Ačkoliv byly předloženy alternativní plány, výstavba sauny se nakonec neuskutečnila; o stavebních pracích na hmotě bazénu pak již nejsou hodnověrné zprávy.

Ne zcela zřejmé je umístění probarvované zelené vrstvy, jejíž aplikace dle probarvení i složení (viz vzorek č. 5 v tabulce výsledků průzkumu) ukazují na osazení v celkem dvou samostatných (avšak následností bezprostředně provázaných) vrstvách. Vzhledem k tomu, že na fotografiích z průběhu 50. let je znatelné rastrování bazénu nejspíše spojeno ještě s existencí povrchu z kachlíček, rastrování povrchu této zřejmě celoplošně aplikované vrstvy tak musí pocházet z opravných pokusů z pozdějších let. Vyvoláno bylo nejspíše statickým narušením (nestabilní podloží, tlak svahu na stěny bazénu, nedostatečná ochrana v zimním období?), na což odkazuje skutečnost, že vnější omítková vrstva byla u odhalené východní stěny z velké míry druhotně odstraněna (pozůstatky negativu kachlíček). Použití zeleně probarvované vrstvy mohlo být iniciováno nejen snahou o obnovu funkčnosti bazénu, ale i estetickým sjednocením s omítkovými vrstvami vily.

Aplikace této metody, vynucená snad materiálovým nedostatkem (optické nahrazení kachličkového rastru druhotným povrchovým rastrováním), je odhadována do 60.–70. let 20. století, a to s ohledem na skutečnost, že na tuto vrstvu byly posléze ještě dále umístěny dvě vrstvy další, aplikované opět v pozdějším období.

Obr. 49: Návrh na stavbu sauny, příčný řez, 1974 (archiv NPÚ, ÚOP o Brně)

³⁸ KOHOUT, Jaroslav. *Zednictví, tradice z pohledu dneška*. Praha: Grada, 1998. s. 211–212.

9.8.2 Průzkum bazénu

Průzkumné práce proběhly v celkem třech etapách ve dnech 25. 9., 2. 10. a 24. 10. 2013, během kterých byly postupně provedeny:

1) Destruktivní sondy do povrchu hmoty bazénu na podlaze, všech čtyřech vnitřních stěnách, východní vnější stěně a zvýšené okrajové části na východní a západní straně. Ze zjištěných skutečností byla stanovena následující izolační a materiálová skladba konstrukce bazénu:

- hmotu bazénu tvoří několikavrstevná skladba dna a stěn,
- pohledová vrstva byla patrně tvořena velmi tvrdou zeleně probarvenou omítkou, na jejímž povrchu je patrný pravidelný rytý rastr čtvercových polí – kachliček o rozměru cca 11 × 11 cm. Barevností tato vrstva s největší pravděpodobností souvisela s probarvovanými omítkami na fasádě objektu. Výsledky materiálové analýzy této vrstvy z bazénu je nutno porovnat s materiálovou analýzou provedenou na vzorku původních omítek na objektu vily. Zejména z hlediska použití pigmentů (chromoxid opakní / oxid chromitý tupý, bezvodý)³⁹,
- dno bylo s největší pravděpodobností kryto keramickými (bílá keramika (?), kamenina (??)) kachličkami se světlou zelenomodrou až azurovou glazurou. Rozměry kachliček byly dle nálezu fragmentu cca 10,7 × 10,7 cm. Z dobové archivní fotografie je patrné, že byly čtvercové a rozměrově pravděpodobně shodné s čtverci rytého rastu v probarvené omítce stěn bazénu,
- je pravděpodobné, že původní kachličky ze dna byly odstraněny, jelikož glazura ale i kachle samotné mohly být popraskány mrazem a nevhledné, popřípadě nebezpečné z hlediska poranění nohou plavců o ostré okraje prasklých kachliček. Z informací pamětníků prvorepublikové architektury: pan M. Žáček, vlastník a vnuk stavitele tzv. Žáčkovy vily na ul. Lipová podal informaci o údržbě, respektive o zajištění venkovního bazénu v zimním období. V rámci zazimování bylo do prostoru bazénu nasypáno jako tepelná a vzduchová izolace listí ze zahrady, aby nedocházelo k narušení použitých materiálů mrazovými cykly. Toto opatření (či jiné?) muselo být pravděpodobně prováděno v době užívání i u bazénu vily Stiassni, již s ohledem na rozdílnost použitých materiálů tj. tvrdé omítky, glazované keramické kachle. (U Žáčkovy vily nebyly přitom použity kachličky.),
- stávající „obnova“ vnitřních povrchů bazénu vycházela tedy s největší pravděpodobností z původního rozvrhu, resp. vzhledu bazénu.

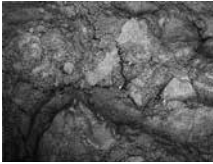
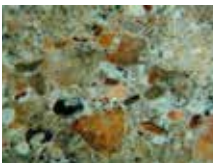

2) Plošné odstranění svrchní vrstvy východní vnitřní stěny bazénu, vyvrtání jádrových sond (tři v ploše dna, jedna v severní vnitřní stěně bazénu). Ze zjištěných skutečností byla stanovena následující izolační a materiálová skladba konstrukce bazénu:

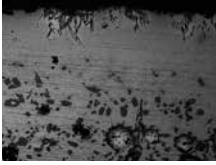
- na jižní straně východní stěny bazénu odhalen pás světle zelených kachliček (rozměr cca 10 × 10 cm), těsně přiléhající k zeleně probarvené betonové vrstvě,
- ve spodní středové části východní stěny bazénu odhalena plocha s pozůstatky podkladové hmoty určené k osazení kachliček s jasně opticky zřetelným obtiskem jejich negativu,
- umístění pozice této vrstvy se opticky jeví pod zeleně probarvovanou betonovou vrstvou.

3) Laboratorní analýzy vybraných vzorků za účelem zjištění materiálového složení použitých stavebních materiálů a keramické glazury, vyhotovené Karolem Bayerem z Fakulty restaurování Univerzity Pardubice.

³⁹ KNORR, Jan. *Stratigrafický průzkum: Villa Stiassni*. Brno: 2010-2011.

Výsledky jsou stručně shrnuty v tabulce:

1	<p>Narušená skladba koruny kratší – východní stěny bazénu. Směs kameniva a patrně jílové (?) zeminy, možná vápna o tloušťce cca 2 cm – výplň mezi asfaltovou vrstvou v prostoru mezi vertikální a horizontální konstrukcí tvrdé bílé omítkoviny.</p>	<p>Nahnědlá vrstva má velmi malou soudržnost. Složení potvrzuje původní předpoklad, jedná se o vrstvu jílové zeminy. Přídavek vápna je ale poměrně nepravděpodobný, nelze ho však vyloučit a ani potvrdit.</p>	 <p>Mikrofoto, REM-B-SE, fotografováno v režimu odražených elektronů, úlomek malty</p>
4	<p>Narušená skladba koruny kratší – východní stěny bazénu. Velmi pevná a soudržná omítkovina bílé barvy tvořící spodní ze třívrstevné skladby obvodové konstrukce bazénu. Její tloušťka kolísá mezi cca 6,5–8 cm.</p>	<p>Pojivem malty je s vysokou pravděpodobností portlandský cement. V slínkových částicích nejsou zastoupeny feritické fáze (resp. pouze ve velmi nízké koncentraci) a proto lze usuzovat, že se jedná o bílý portlandský cement, kterému odpovídá i barva malty. Jako kamenivo je v maltě použitý jemnozrný křemenný písek s maximální velikostí zrn do 1 mm. Většinu tvoří zrna velikosti 0,125 až 0,5 mm. Kamenivo je tvořené hlavně zrny křemene a v menší míře i jinými silikáty.</p>	 <p>Mikrofoto v bílém odraženém světle, nábrus, fotografováno při zvětšení 200x</p>
5	<p>Narušená skladba koruny kratší – východní stěny bazénu. Velmi pevná a soudržná omítkovina šedozelené barvy tvořící prostřední ze třívrstevné skladby obvodové konstrukce bazénu. Její tloušťka kolísá mezi cca 1,5–3 cm.</p>	<p>Pojivem malty je s vysokou pravděpodobností vysokopecní cement. Jako kamenivo je v maltě použitý jemnozrný křemenný písek s maximální velikostí zrn do 1 mm. Většinu tvoří zrna velikosti 0,125 až 0,5 mm. Kamenivo je tvořené hlavně zrny křemene a v menší míře i jinými silikáty. V základní hmotě byla prokázána velmi malá příměs částic oxidu chromitého, který byl zřejmě použitý jako zelený pigment a je i příčinou nazelenalé barvy malty.</p>	 <p>Mikrofoto v bílém odraženém světle, nábrus, fotografováno při zvětšení 200x</p>

6	Narušená skladba koruny kratší – východní stěny bazénu. Velmi pevná a soudržná omítkovina zelené barvy tvořící svrchní ze třívrstevné skladby obvodové konstrukce bazénu. Její tloušťka kolísá mezi cca 1–3 cm.	Pojivo malty je stejné jako ve vzorku 5 – s vysokou pravděpodobností vysokopecní cement. Jako kamenivo je v maltě použitý jemnozrný křemenný písek s maximální velikostí zrn do 1 mm. Většinu tvoří zrna velikosti 0,125 až 0,5 mm. Kamenivo je tvořené hlavně zrnky křemene a v menší míře i jinými silikáty. V základní hmotě byla prokázána malá příměs částic oxidu chromitého, který byl zřejmě použitý jako zelený pigment a je i příčinou zelené barvy malty. Kromě oxidu chromitého obsahuje malta i příměs barytu (síranu barnatého).	 <p>Mikrofoto v bílém odraženém světle, nábrus, fotografováno při zvětšení 200x</p>
7	Výpust' bazénu. Glazovaná kachle dna. Bílá keramická kachle s jemnou světlou zelenomodrou glazurou. Nálež v odtoku ve výpusti dna.	Glazura použitá na barvení keramických dlaždic odpovídá podle složení nízkotavitelným, olovnatým glazurám (sklům) s vyšším obsahem PbO. Vyšší obsah SnO ₂ i ZnO lze vysvětlit z důvodu dosažení světlé barvy a opacity glazury. Světlezelená barva je vyvolána přítomností měďnatých sloučenin (v složení glazury přepočteno na CuO).	 <p>Mikrofoto v bílém odraženém světle, nábrus, fotografováno při zvětšení 500x</p>

Vyhodnocení:

Na základě výsledků lze předpokládat následující stratigrafii hmoty bazénu:

- 0 terén
- 1 vrstva jílové zeminy (v laboratorní analýze vzorek č. 1)
- 2 technologická vrstva – asfalt (přírodní, IPA?) – vzhledem ke křehkosti hmoty možnost propojení celkem dvou samostatných vrstev – celková tloušťka cca 2 cm
- 3 vrstva šedé omítky (cement, beton?) – celková tloušťka v kolísavém rozpětí 6,5–8 cm (místa u vnitřních stěn až 11 cm)
- 4 glazované kachle (v laboratorní analýze vzorek č. 7)
- 5 probarvená zelená cementová vrstva (v laboratorní analýze vzorek č. 4) – celková tloušťka 1,5–3 cm u koruny bazénu, 3–4 cm u vnitřních stěn
- 6 probarvená zelená cementová vrstva (v laboratorní analýze vzorek č. 5) – celková tloušťka 1–2 cm
- 7 technologická vrstva – cementové mléko (?)
- 8 vysokopecní (?) cement – celková tloušťka cca 1,5 cm
- 9 tmavě šedá hydroizolační stěrka – tloušťka 1–2 mm
- 10 modrý nátěr – novodobý

Obr. 50: Bazén od jihovýchodu (foto Petr Czajkowski)

Obr. 51: Plocha dna – struktura dochovaného dláždění (foto Petr Czajkowski)

Obr. 52: Západní stěna bazénu - sonda (foto Petr Czajkowski)

9.8.3 Doporučení z hlediska památkové péče

Pro princip obnovy bazénu vily Stiassni bylo nutno rozřešit základní otázky priority další vlastní funkce bazénu a zvážit jeho kulturní, historickou a památkovou hodnotu. Nebylo možno ale při těchto rozvahách pominout jeden zásadní fakt. Hmota bazénu by mohla být obnovena do původní podoby odstraněním druhotných vrstev a obnovou vrstvy původní z 30. let 20. stol., což by umožnilo vznik artefaktu coby dokladu původního konceptu vily a jejího vybavení. S ohledem na historii objektu, odrážející v četných obnovovacích pracích technologickou nedostatečnost, by ale bylo velmi pravděpodobné opětovné narušení jeho konstrukční hmoty, a tudíž ztráta jeho původní funkce.

Protože nefunkční obnova bazénu se jevila pro zachování původního vzhledu areálu jako nevyhovující a navíc neekonomická, byly pro funkční obnovu bazénu zvažovány následující tři možnosti:

- 1) Zachování stávající hmoty bazénu jako dokladu původního konceptu a vybavení vily i jeho následných obnovovacích snah ve stávající podobě a zajištění jeho funkce vložení druhotného pláště (např. nerezová vana, tvrzený plast, keramický sendvičový plášť s ochrannou vrstvou, fólie).
- 2) Zachování stávající hmoty bazénu jako dokladu původního konceptu a vybavení vily i jeho následných obnovovacích snah coby součást nově doplněné hmoty, jejíž statická únosnost a vodonepropustnost by zaručovala její následné uchování i funkční využití.
- 3) Vybudování přesné funkční repliky bazénu dle soudobých statických a technologických metod a postupů.

Nakonec bylo s ohledem na snahu o rehabilitaci vzhledu zahrady a autentické uchování všech jejích částí, zdařile doplňujících celý historický areál, rozhodnuto ve prospěch vybudování přesné funkční repliky bazénu. Toto rozhodnutí podpořilo i to, že existoval dokonalý historický a rovněž nejprve nedestruktivní a v průběhu stavebních prací pak destruktivní stavební průzkum, doplněný vyhodnocením sond a laboratorní analýzy. Informace pak doplnila dobová fotodokumentace, která pomohla určit další detaily.

Ještě jeden aspekt rozhodl ve prospěch repliky, a to byl posudek renomované statické kanceláře, který jasně potvrdil nestabilitu podloží a upozornil na nebezpečí narušení případné nové konstrukce, kterou by se doplnila konstrukce původní.

Po tomto rozhodnutí následovala projekční a prováděcí fáze. Projektant se soustředil na statické zajištění repliky bazénu a na návrh takových konstrukcí, které by umožnily zachovat detaily původního vzhledu – tedy zejména tloušťku stěn, detaily zakončení bazénových stěn nad terénem a osazení do terénu. Pečlivě byl vybírán izolační systém, který by zajistil dokonalou nepropustnost stěn a dna – zde bylo odhlédnuto od dobových materiálů.

Velkou pozornost si vyžádala povrchová úprava. Na základě rozboru původní pigmentace byl stanoven výsledný odstín keramického obkladu, který byl nejprve vyvzorkován, a teprve po odsouhlasení orgánem památkové péče byla zahájena výroba. Samozřejmostí bylo opět zachování důležitých pohledových detailů – velikost a způsob kladení obkladů, tvar hran, návaznosti obkladového materiálu zejména v rozích a na soklu. Dodrženo bylo přesně i zaoblení hran na pravoúhlých prostorových pohledových detailech.

Podle současných norem a potřeb uživatele byla navržena čistící bazénová technologie, ovšem nerušící historický vzhled bazénu. Velká pozornost byla věnována i úpravě okolního terénu. Kamenná dlažba byla navrhována podle zachované původní fotodokumentace.

Obecně lze konstatovat, že rozhodnutí, jakou cestou se při opravě bazénu v historickém prostředí dát, je podmíněno mnoha faktory. Rozhoduje stav, v jakém se bazén nachází, a ekonomičnost jeho eventuelní opravy. Dále rozhoduje míra zachování původní hmoty a její historická hodnota. Důležitou roli hraje stav poznání – tedy detailní znalost původní podoby bazénu, pokud by cílem opravy byla buď obnova do původního stavu, nebo přesná replika původního bazénu. Zde je nutno zmínit, že relevantní původní plánová dokumentace bývá s největší pravděpodobností velmi vzácná, v lepším případě se najde schematický náčrtek či dobová fotografie. Hlavní roli v procesu poznání sehrají tedy spíše stavební průzkumy. Neposlední podmínkou je rovněž úmysl investora, jak a zda vůbec bude bazén využívat v kontextu toho, jak byl bazén využíván v minulosti.

Jednou ze zásadních otázek, kterou investor musí vyhodnotit, je kulturní hodnota bazénu. Bazény sloužily k rekreaci či k okrášení zahrady a celého pozemku, mohly tedy zdařile architektonicky doplňovat areál, podtrhovat vzhled ostatních objektů či s nimi dokonce funkčně souviset. Vypovídaly o životním stylu uživatele a byly jeho reprezentantem, jejich hodnota může tkvět v unikátním architektonickém či technickém řešení. Ve šťastných případech může být dodnes zachován jejich unikátní originální stav či alespoň některé detaily. V takovém případě mohou mít bazény velkou výtvarnou, architektonickou či technickou hodnotu. A mohou mít dokonce hodnotu společensko-historickou, pokud jsou s nimi svázány historické události nebo významné osobnosti. Jako příklad uveďme bazén u rodinného domu architekta Jiřího Krohy. Krohův rodinný dům se po svém dokončení stal místem setkávání avantgardních umělců. Dokladem toho je fotografie Vítězslava Nezvala, Karla Teigeho a Romana Jakobsona v Krohově zahradním bazénu.

Obr. 53: Karel Teige, Vítězslav Nezval a Roman Jakobson u Krohových v bazénu, 1933 (foto archiv autorů)

Po pečlivém vyhodnocení všech vyjmenovaných hodnot a zodpovězení výše nastíněných otázek je možno, pokud je investor rozhodnut bazén na svém pozemku zachovat, přistoupit k rozvaze, jakým způsobem bazén obnovit.

Nabízí se několik řešení:

- a) V případě převažujících historických hodnot:
 - zachovat původní konstrukce a detaily či technická zařízení a opravit citlivě původní hmotu materiály buď stejnými, nebo co nejpodobnějšími originálu (vila Žáček),
 - při větší míře poškození doplnit co nejšetrněji původní konstrukce a detaily či technická zařízení současnými materiály nebo výrobky,
 - vyřešit opravu bazénu jako přesnou repliku původního stavu (vila Stiassni).
- b) V případě, kdy se původní bazén zachoval ve špatném stavu, ale jako hodnotné a obohacující je vyhodnoceno jeho umístění v rámci areálu nebo ve vazbě na další objekty:
 - najít vhodný způsob konstrukce a výrazu pro vybudování nového bazénu ve stávající pozici a ve stávajících rozměrech.
- c) V případě, že se původní bazén nezachoval a není žádoucí ho pro současné využití znovu budovat, ale je důležité ho z nějakého ať už architektonického nebo historického důvodu doložit:
 - na původním místě vybudovat vhodným způsobem jeho připomínku (vila Reemtsma).

V případě obnovy bazénů není možno vyslovit obecně platný závěr. V metodice je ale na názorném příkladu vily Stiassni zdokumentováno, jaký byl proces poznání a následné projekční činnosti před vlastní stavební činností a dále je nastíněn soubor otázek, které je potřeba vyhodnotit před tím, než se investor přikloní k některému z řešení.

10. Použitá a doporučená literatura

- AMBROZ, Miroslav a CZAJKOWSKI, Petr. *SHP Vila Stiassni*, Textová část. Brno: 2012.
- BAYER, Karol. *Vila Stiassni Brno. Laboratorní průzkum maltovin a keramické glazury*. Litomyšl: Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování, 2012.
- *Bazén & sauna: revue pro bazény, koupaliště, lázně, masérny, sauny, solária, vodoléčbu*. Praha: Studio K, 1/2 2007.
- *Bazén & sauna: revue pro bazény, koupaliště, lázně, masérny, sauny, solária, vodoléčbu*. Praha: Studio K, 5/6 2007.
- CZAJKOWSKI, Petr. *Stavebně historický průzkum bazénu u vily Stiassni*. Brno: rukopis, 2013.
- FUCHS, Bohuslav. Lidová stavba. In: *Měsíc: ilustrovaná společenská revue*. Praha: Bohuš Kilian, srpen 1932.
- HOFBAUER, Alexander a KOLÁTOR, Václav. *Lázně, stavba lázní, koupališť a plováren, jejich úprava a zařízení*. Praha: Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, 1935.
- IMPELLUSO, Lucia. *Giardini, orti e labirinti*. Martellago: Mondatori Electa, 2005.
- KNICKERBOCKER, Hubert. *Rudý obchod hrozí*. Praha: Česká grafická Unie, 1932.
- KOHOUT, Jaroslav. *Zednictví, tradice z pohledu dneška*. Praha: Grada, 1998.
- KNORR, Jan. *Stratigrafický průzkum: Vila Stiassni*. Brno: 2010–2011.
- KRÁLÍKOVÁ, Božena. Zrození pláží. In: *Měsíc: ilustrovaná společenská revue*. Praha: Bohuš Kilian, únor 1933.
- Lázně Jana Schichta: Zahajovací řeč presidenta Schichtových závodů dr. ing. J. Schichta. In: *Měsíc: ilustrovaná společenská revue*. Praha: Bohuš Kilian, červenec 1932.
- LHOTÁKOVÁ, Zdeňka a TRNKOVÁ, Klára. *Bazény: kompletní průvodce*. Brno: Computer Press, 2011.
- Městské lázně v Hradci Králové. In: *Měsíc: ilustrovaná společenská revue*. Praha: Bohuš Kilian, červen 1933.
- Několik slov k našemu lázeňství, jako důležitému činiteli pro plavecký sport. Československé plavectví: vodní polo – skoky – záchrana. In: *Úřední list ústředí a žup čs. amateurského plaveckého svazu*. XII, č. 11. Praha: 1937.
- PURKYNĚ, Jan Evangelista. O lázních pro lid. In: *Technický obzor: orgán spolku architektů a inženýrů v království českém*. VII, č. 13, s. 119. Praha: Politika, 1899.
- SEDLÁK, Jan. *Slavné vily Jihomoravského kraje*. Praha: Foibos Books, 2007.
- SVOBODOVÁ, Markéta. Když se led proboří... Lázně, plovárny a bazény v české architektuře 19. a 20. století. In: *Umění. Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd*. 48, č. 5, s. 351–368. Praha: Ústav dějin umění Akademie věd ČR, 2000.
- ŠVÁCHA, Rostislav a HORÁČEK, Martin. *Naprej!: česká sportovní architektura 1567–2012*. Praha: Prostor – architektura, interiér, design, 2012.
- VAN LEEUWEN, Thomas A. P. *The Springboard in the Pond: An Intimate History of the Swimming Pool*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2000.

Prameny

- Archiv Vodáren a kanalizací města Brna, složka objektu Hroznová 82/14, Brno.
- Moravský zemský archiv Brno, fond B298 H. a J. Kunert, i.č. 168.

On-line zdroje

- *Brněnský architektonický manuál: Průvodce architekturou 1918–1945*. Dostupné z: <http://www.bam.brno.cz>.
- *Encyklopedie dějin města Brna*. Dostupné z: <http://encyklopedie.brna.cz>
- TURJANICOVÁ, Andrea. Koupaliště jako architektonický úkol. Venkovní koupaliště v české architektuře dvacátých až čtyřicátých let 20. století. Diplomová práce. Dostupné z: file:///C:/Users/HP/Downloads/DPTX_2008_2_11210_0_124411_0_75086.pdf

Obnova bazénů z meziválečného období

Vlasta Loutocká s přispěním Petra Czajkowského

Vydal Národní památkový ústav, Metodické centrum moderní architektury v Brně
v roce 2016 v edici Odborné a metodické publikace
1. vydání

Autoři textu: Ing. arch. Vlasta Loutocká, Mgr. Petr Czajkowski
Autoři fotografií a ilustrací: Ing. arch. Vlasta Loutocká, Mgr. Petr Czajkowski, RAKO – Lasselsberger,
Správa nemovitostí Hradec Králové, archiv Marie Strakové, archiv NPÚ, ÚOP v Brně,
WES Landschaftsarchitektur GmbH
Odborný redaktor: Ing. Petr Svoboda
Grafické zpracování a tisková příprava: EkoCentrum Brno
Tisk: CCB, spol. s r.o.

ISBN 978-80-7480-069-6

ISBN 978-80-7480-069-6

9 788074 800696 >